

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Veronika Nováková

**Informační deficit strany zatížené důkazním břemenem v civilním
soudním řízení a způsoby jeho řešení**

Diplomová práce

Olomouc 2024

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Informační deficit strany zatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení a způsoby jeho řešení*“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 109 597 znaků včetně mezer.

V Olomouci dne 25. 3. 2024

(Podpis autora textu)

Poděkování:

Touto cestou bych ráda poděkovala své vedoucí JUDr. Renátě Šínové, Ph.D., za její ochotu, trpělivost, odborné vedení a cenné rady při vypracování této diplomové práce.

Anotace:

Tato práce pojednává o informačním deficitu v českém civilním soudním řízení a jeho dopadech na strany sporu, a to jak na stranu zatíženou důkazním břemenem i naproti tomu stranu tímto břemenem nezatíženou. Práce se zaměřuje především na metody řešení tohoto informačního deficitu, jejich koncepcemi a tím, jak se k řešení informačního deficitu staví v soudy ČR. V úvodní kapitole je v rámci lepšího pochopení tématu rozebráno, co je samotný informační deficit, jeho pojetí v teorii a to, jak vzniká. V následující kapitole je věnována pozornost jednotlivým metodám řešení informačního deficitu jak v teorii, tak soudní praxi. Závěrem práce je porovnání jednotlivých metod řešení informačního deficitu v civilním soudním řízení, zhodnocení dopadů těchto metod na strany sporu a zodpovězení výzkumných otázek. Cílem práce je zejména zhodnotit, jak informační deficit a způsoby jeho řešení ovlivní procesní postavení stran sporu.

Klíčová slova:

Informační deficit, břemeno důkazní, vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem, vyšetřovací důkaz, obrácení důkazního břemene

Abstract:

This thesis discusses the information deficit in Czech civil court proceedings and its effects on the parties to the dispute, both on the party burdened with the burden of proof and on the other hand, the party not burdened with this burden. The work focuses primarily on the methods of solving this information deficit, their concepts and how the courts of the Czech Republic approach the solution of the information deficit. In the introductory chapter, to better understand the topic is, what the information deficit is and his concept in theory is discussed. In the following chapter, attention is paid to individual methods of solving the information deficit both in theory and in current judicial practice. The conclusion of the work is a comparison of individual methods of solving the information deficit in civil court proceedings, an evaluation of the impact of these methods on the parties to the dispute and answering research questions. The aim of the thesis is to evaluate how the information deficit and the methods of its solution will affect the procedural position of the parties to the dispute.

Keywords:

Deficit of information, burden of proof, explanatory duty, investigative evidence, reversal of the burden of proof

Obsah

Obsah	5
Seznam použitých zkratk	6
1 Úvod	7
2 Informační deficit a jeho procesní povaha	10
2.1 Teoretické vymezení informačního deficitu	10
2.2 Vznik informačního deficitu.....	11
2.3 Dělení informačního deficitu.....	16
3 Metody řešení informačního deficitu v civilním soudním řízení	21
3.1 Úvod do kompenzace informačního deficitu.....	21
3.2 Vyšetřovací důkaz.....	23
3.2.1 Formy vyšetřovacího důkazu	27
3.2.2 Dílčí závěr.....	29
3.3 Vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem	30
3.3.1 Úvod do vysvětlovací povinnosti a její podobnost k vyšetřovacímu důkazu ..	30
3.3.2 Předpoklady pro uplatnění vysvětlovací povinnosti a sankce za její nesplnění	32
3.3.3 Vysvětlovací povinnost v soudní praxi a judikatuře	35
3.3.4 Dílčí závěr.....	39
3.4 Obrácení důkazního břemene	40
3.5 Tzv. medicínskoprávní spory jako typický příklad problematiky informačního deficitu	41
4 Závěr	44
Seznam použitých zdrojů	47

Seznam použitých zkratek

OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	zákon č. 292/2006 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
SJM	společné jmění manželů

1 Úvod

Civilní soudní řízení je bezpochyby jednou z nejdůležitějších součástí celého právního systému České republiky. Funkce civilního soudního řízení spočívá především v poskytování ochrany subjektivním právům a právem chráněným zájmům soukromoprávní povahy.¹ Role poskytování této ochrany připadá soudu, který má za úkol co nejpravděpodobněji zjistit skutkový stav věci. Poskytování ochrany je tedy neoddělitelně spojeno s poznávací činností, neboť k tomu, aby civilní soudní řízení správně plnilo svou funkci, je nezbytné, aby měl soud potřebné poznatky, a to jak poznatky skutkové, tak právní.² K zjišťování skutkových poznatků potřebných pro řízení jsou určeny především procesní povinnosti a břemena účastníků, jejichž funkce tkví v tom, že účastníci řízení navrhnou důkazy a tvrdí rozhodné skutečnosti, čímž do řízení před soudem vnášejí informace, které jsou potřebné pro rozhodnutí. Nedílnou a stěžejní součástí civilního procesu je proto dokazování, které bývá častokrát zcela výstižně označované jako *páteř civilního procesu*. I přes to, že občanský soudní řád neobsahuje jednu konkrétní definici dokazování, ale pouze udává obecná pravidla, jak by mělo dokazování vypadat, se můžeme s různými definicemi dokazování setkat v monografiích předních českých procesualistů. Svoboda definuje dokazování jako: „*právem a procesními zvyklostmi upravený postup soudu a účastníků, jehož účelem je získání poznatků důležitých pro meritorní či jiné rozhodnutí soudu nebo pro další procesní postup soudu nebo účastníků.*“³ Macur odlišně definuje dokazování následovně: „*Dokazování jako logická operace je myšlenkový postup směřující k odůvodnění pravdy nebo nepravdy z jiných pravdivých soudů.*“⁴

V souvislosti s tvrzením rozhodných skutečností a navrhování důkazů je nezbytné, aby procesní strana, která je tímto důkazním břemenem zatížena, potřebnými informacemi disponovala, neboť jen tak může své procesní povinnosti řádně splnit. V opačném případě, kdy strana nedisponuje potřebnými informacemi, ať už z důvodu toho, že není schopna tyto informace i s vynaložením veškerého úsilí zjistit, nebo toho, že jsou informace protistranou zadržovány, nastává v řízení situace, která je označovaná jako tzv. *informační deficit*. Tento tzv. *informační deficit* může mít za následek zhoršení procesního postavení strany sporu a ohrožení jejího subjektivního práva.

¹ MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1984, s. 9

² Tamtéž, s. 11

³ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 12

⁴ MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1984, s. 13

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila *Informační deficit strany zatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení a způsoby jeho řešení*, které s civilním procesem a dokazováním velice úzce souvisí. Dokonce by se dle mého názoru dalo konstatovat, že se jedná o jedno z hlavních specifíků českého civilního procesu, přičemž neexistuje velké množství odborné literatury, která by toto téma detailněji rozebírala. Nedostatečné množství teoretických zdrojů o tomto tématu může vést i k chybným závěrům v české právní praxi, což může vyústit ve zhoršení procesního postavení některé ze stran, nebo dokonce k chybnému rozhodnutí ve věci.

I přes výše zmiňovaný nedostatek odborné literatury o tomto tématu pojednávají monografie a odborné články, které významně přispěly k prohloubení znalostí a pochopení tohoto procesního institutu v právním, ale i laickém prostoru, a které jsou také hlavním zdrojem této diplomové práce. Jako jedny z hlavních děl zabývajících se problematikou dokazování, dělení důkazních břemen a samotného informačního deficitu je třeba zmínit monografie prof. Josefa Macura, který je jedním z nejvýznamnějších českých procesualistů druhé poloviny 20. století. Mezi další významné pozdější autory v této oblasti se řadí například Karel Svoboda nebo Petr Lavický. K dalším neopomenutelným zdrojům této diplomové práce patří také judikatura Ústavního a Nejvyššího soudu ČR a komentářová literatura.

Diplomová práce vychází z aktuální právní úpravy k 1. 1. 2024. Jednou z metod zpracování samotné práce a tématu je výklad právních norem. K dosažení výkladového cíle byl použit především objektivně teleologický výklad směřující k objektivně recentnímu výkladovému cíli. K naplnění cílů práce je používána především analytická metoda zpracování dat.

Toto téma jsem si pro svou diplomovou práci zvolila mimo jiné proto, neboť mě velmi zaujalo a myslím si, že by o něm mělo být více pojednáváno, a to zejména s ohledem na to, jak informační deficit ovlivňuje postavení stran řízení. Cílem této práce bude především nastínění dopadů problematiky informačního deficitu na strany sporu, a to jak na stranu důkazním břemenem zatíženou, tak naproti tomu stranu, která důkazní břemeno nenesou. Hlavní výzkumné otázky, které v souvislosti s tímto tématem vyvstávají a na které se budu v rámci této diplomové práce snažit odpovědět proto zní: Má být přípustné, aby nesplnění důkazního břemene kvůli informačnímu deficitu strany zatížené důkazním břemenem založilo výhodu ve sporu protistraně nezatížené důkazním břemenem, která potřebnými informacemi disponuje? Je při řešení informačního deficitu s ohledem na spravedlivost sporu možné obrátit důkazní břemeno? Převažuje potřeba pravdivého zjištění skutkového stavu nad zájmem strany nezatížené důkazním břemenem, která vysvětlovací povinností může zhoršit své procesní postavení?

Práce se dělí na jednotlivé kapitoly včetně úvodu a závěru, přičemž hlavní z nich se dále dělí do menších tematických celků. V druhé kapitole je rozebráno, co je samotný informační deficit, jak je definován v právní teorii, jak vzniká, jaká je jeho procesní povaha, jak působí na plnění procesních povinností účastníků řízení a jak je možné ho dělit. Další kapitola je zaměřená na metody řešení informačního deficitu v civilním soudním řízení. V této kapitole jsou podrobně rozebrány jednotlivé metody řešení informačního deficitu, přičemž každá jednotlivá metoda řešení je definována v samostatné podkapitole. Součástí těchto podkapitol je jak teoretický výklad jednotlivých metod, tak aplikace metod řešení v praxi, tedy to, jak se ke konkrétnímu řešení informačního deficitu staví soudy s ohledem na příslušnou judikaturu Nejvyššího soudu. Pro doplnění se práce dále zaměřuje na aplikační praxi řešení informačního deficitu v konkrétních soudních sporech, a to především takových, kde se s informačním deficitem můžeme v soudní praxi setkat nejčastěji, tedy v tzv. *medicínských sporech*.

Poslední kapitolou je závěr, ve kterém je obsaženo zhodnocení jednotlivých metod a jejich používání v aplikační praxi. Součástí závěru je také zodpovězení výše zmíněných výzkumných otázek v návaznosti na samotné jádro práce a v něm zjištěných poznatků o informačním deficitu a jeho důsledcích. Celou práci uzavírá pohled *de lege ferenda* na dopady informačního deficitu na strany sporu.

2 Informační deficit a jeho procesní povaha

2.1 Teoretické vymezení informačního deficitu

Pojem informační deficit není v žádném právním předpise legálně definován a ani právní teorie nezná jedinou legální definici tohoto pojmu. Z tohoto důvodu je možné informační deficit vykládat odlišně, přičemž i autoři právní literatury podávají ve svých publikacích různé definice tohoto pojmu. Například Svoboda definuje informační deficit jako: „*nedostatek informací, jímž můžou účastníci, případně soud, během civilního procesu nebo v souvislosti s ním trpět.*“⁵ Macur pak v souvislosti s vysvětlovací povinností procesní strany nezatížené důkazním břemenem definuje informační deficit například jako: „*nežádoucí situaci, kdy skutkový stav by zůstal neobjasněn pro objektivní nedostatky podrobnějších znalostí skutkového stavu na straně účastníka, jež zatěžuje břemeno tvrzení a břemeno důkazní.*“⁶ V odborné literatuře je informační deficit také pojímán jako stav, kdy strana, která je zatížena důkazním břemenem, nedisponuje potřebnými informacemi.⁷ Definice informačního deficitu lze nalézt i v judikatuře, kdy například dle Nejvyššího soudu je informační deficit pojímán jako: „*situace, kdy strana zatížená důkazním břemenem objektivně nemá a nemůže mít k dispozici informace o skutečnostech významných pro rozhodnutí ve sporu.*“⁸

Jinými slovy je informační deficit situace, kdy strana zatížená důkazním břemenem v řízení nedisponuje nebo pouze omezeně disponuje potřebnými informacemi pro rozhodnutí, tedy nemá povědomí o všech rozhodných skutečnostech, které by mohly založit její úspěch ve sporu. Tento stav nevědomosti častokrát vede k nemožnosti uplatnit svá procesní práva před soudem a v neposlední řadě k neúspěchu ve sporu, neboť strana zatížená důkazním břemenem v důsledku této nevědomosti nemůže splnit své procesní povinnosti a unést procesní břemena. V souvislosti s touto nevědomostí o rozhodných skutečnostech je také nutné podotknout, že tento stav v řadě případů nevzniká vinou procesní strany břemenem zatížené, přičemž ale právě tato procesní strana bývá nedostatkem informací častokrát nejvíce postižena, neboť nedostatkem informací dochází k ohrožení jejího subjektivního práva spravedlivě hájit své zájmy před soudem. K tomuto se vyjadřuje Macur, který nedostatek informací v případě, kdy jedna z procesních stran nemá reálnou možnost tyto potřebné informace získat, vnímá právě

⁵ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 100.

⁶ MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 121.

⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s.280.

⁸ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2016, sp. zn. 23 Cdo 1711/2016 (www.nsoud.cz)

jako porušení subjektivního práva na spravedlivý proces.⁹ S tímto závěrem se nelze než ztotožnit, byť pouze za předpokladu, že strana zatížená důkazním břemenem trpí nedostatkem informací nezaviněně, tedy v situaci, kdy si tento stav nevědomí nezapříčinila svým předchozím počínáním. Informačním deficitem totiž může trpět jakákoliv ze stran nezaviněně nebo i v důsledku svého předchozího zavinění. V případě, kdy se jedna z procesních stran dostala do tzv. *informačního deficitu* svoji vinou, již by se dle mého názoru nedalo uvažovat o tom, že bylo ohroženo nebo porušeno její právo na spravedlivý proces, neboť tento stav byl zapříčiněn právě jejím jednáním.

Informačním deficitem je ale postiženo nejen subjektivní právo jedné ze stran civilního sporu, nýbrž i celý obecný smysl a účel civilního procesu. Z objektivního hlediska je proto tímto deficitem ohrožena základní funkce civilního soudního řízení spočívající v ochraně práv a právem chráněných zájmů účastníků řízení, která závisí na pravdivém zjištění skutkového stavu.¹⁰

2.2 Vznik informačního deficitu

Vnášení informací do řízení a zjištění skutkového stavu věci úzce souvisí s odvětvovými zásadami typickými pro civilní proces, a to zejména zásadou dispoziční a zásadou projednací. Tyto zásady představují vůdčí právní ideje, které ovládají civilní proces. Zásada dispoziční typická pro civilní řízení sporné se projevuje zejména v možnosti účastníků řízení disponovat řízením nebo jeho předmětem prostřednictvím tzv. *dispozičních úkonů*, kterými může být návrh ve věci či jeho změna nebo zpětvzetí. To znamená, že sám účastník řízení rozhoduje o tom, zda bude řízení zahájeno, v jaké věci, s jakými účastníky a zda bude chtít po jeho zahájení v řízení pokračovat či nikoli. Zásada projednací spočívá v tom, že procesní odpovědnost za zjištění skutkového stavu nesou účastníci řízení.¹¹ Tato zásada mimo jiné vymezuje způsob obstarávání informací v civilním soudním řízení, neboť dle ní je povinností především stran sporu vnést do řízení potřebné informace o rozhodných skutečnostech.¹²

Zahájení i průběh civilního soudního sporu jsou podmíněny především procesní aktivitou a iniciativou procesních stran, jejichž úkolem je vnést do řízení skutková tvrzení

⁹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 61.

¹⁰ Tamtéž

¹¹ ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 31-33

¹² MACUR, Josef. K problematice určitosti důkazních návrhů v civilním soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 2000, roč. 7, č. 4, s. 19-31

potřebná pro řešení sporu a jeho rozhodnutí.¹³ Procesní aktivita stran sporu v podobě vnášení informací do řízení je motivována také kontradiktorní povahou civilního procesu, neboť v řízení proti sobě stojí dvě strany s protichůdnými stanovisky, kdy každá ze stran bojuje o dosažení vítězství ve sporu.¹⁴ Účastníci řízení jsou odpovědní za to, zda soud z jimi tvrzených skutečností a navržených důkazů zjistí skutkový stav věci dostatečně tak, aby o věci mohl rozhodnout. V řízení ovládaném zásadou projednávání, kdy jsou skutkové okolnosti do řízení uváděny pouze na základě tvrzení procesních stran, mají strany povinnost tyto skutkové okolnosti pravdivě a úplně vylicít.¹⁵ Informace, které účastníci vnášejí do řízení musí mimo jiné vytvářet skutkový stav předpokládaný právní normou z níž vzniká nárok, a to z důvodu, aby bylo v řízení objektivně posouzeno, zda vůbec uplatněný právní nárok existuje.¹⁶ I přes to, že v civilním soudním řízení platí zásada *iura novit curia*, jinými slovy, že za právní hodnocení je odpovědný soud, prvotní podřazení skutkových okolností pod právní normu zpravidla provádí již účastník ve svém návrhu, přičemž poté je na soudu, aby podle těchto skutkových informací přednesených účastníkem zhodnotil návrh a vybral odpovídající právní normu. V momentě, kdy je stanovena konkrétní právní norma, soud musí zhodnotit, zda byly účastníky řízení tvrzeny všechny rozhodné skutečnosti významné právě ve vztahu k této právní normě.¹⁷

K dosažení účelu řízení a naplnění procesní odpovědnosti účastníků řízení za zjištění skutkového stavu věci napomáhají procesní povinnosti (povinnost tvrzení a povinnost důkazní) a procesní břemena (břemeno tvrzení a břemeno důkazní). Tyto základní povinnosti účastníků řízení vyplývají v současné právní úpravě z § 79, § 101 a § 120 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.¹⁸ Rozdíl mezi povinnostmi a břemeny spočívá v tom, že povinnosti mají všichni účastníci řízení, a to jak řízení sporného i nesporného, zatímco břemena vznikají pouze stranám civilního sporného řízení. Povinnosti v civilním řízení sporném se postupně mění v břemena. V situaci, kdy jsou strany sporu soudem poučeny o možnosti procesního neúspěchu se povinnost přeměňuje v odpovědnost neboli břemeno.¹⁹ Dle Macura je: „*Břemeno tvrzení procesní odpovědností účastníka za to, že nesplnil povinnost tvrzení.*“²⁰ S břemenem tvrzení a prokazování je poté spojena již zmiňovaná procesní odpovědnost za jejich nesplnění, kterou je

¹³ MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 5, s. 200

¹⁴ Tamtéž

¹⁵ MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 7

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 528

¹⁸ aktuální znění: Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹ SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 422

²⁰ MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1984, s. 59

vysoce pravděpodobná prohra ve sporu. V civilním řízení sporném totiž ve vztahu k žalobci platí, že žalobce jako strana sporu, která je zatížena břemenem tvrzení a prokazování, prohrává, pokud není schopna tato břemena unést.²¹ Toto samozřejmě může platit také pro žalovaného, ovšem pouze za předpokladu, že svá břemena žalobce unese, neboť pokud by břemena žalobce neunesl, již by ani nebylo možné uvažovat o neunesení břemen druhé strany, neboť ta v takovém případě automaticky „vyhrává“. V situaci, kdy žalobce naplní své břemeno tvrzení a prokazování a žalovaný nemá dostatek protitvrzení, kterým by byl schopný se bránit a prokázat rozhodné skutečnosti, to může znamenat, že se dostal se do informačního deficitu právě žalovaný.²² Nedostatek protitvrzení může být ovšem zapříčiněn také tím, že žalobce v řízení již tvrdil veškeré skutkové okolnosti, které podporují jeho nárok a žalovaný zkrátka nemá další relevantní informace, které by k věci dodal.

Macur se dále k břemenu tvrzení vyjadřuje jako k nepříznivému důsledku nedostatku potřebných informací, které měl účastník povinnost předložit k odůvodnění svého návrhu a které soud nemůže v řízení získat jiným způsobem a uvést je do řízení *ex officio*.²³ Břemeno tvrzení se skládá ze dvou složek, a to z objektivního a subjektivního břemena tvrzení. Objektivní břemeno tvrzení spočívá v obecném uvedení potřebných skutečností do řízení prostřednictvím procesních stran dostatečně tak, aby soud mohl později rozhodnout. Subjektivní břemeno tvrzení je naproti tomu konkrétnější, rozděluje tvrzené skutečnosti procesních stran do kontradiktorního postavení. Toto se projevuje tím, že žalobce má v řízení vylíčit všechny rozhodné skutečnosti zakládající jeho nárok a naproti tomu žalovaný skutečnosti, které zabraňují uplatnění tohoto nároku nebo mohou způsobit jeho zánik.²⁴ Jinými slovy subjektivní břemeno tvrzení stanovuje, která určitá skutková tvrzení musí strany sporu do řízení vnést a prokázat, aby v řízení neutrpěly újmu.²⁵

S ohledem na veškeré výše uvedené skutečnosti lze konstatovat, že informační deficit vzniká tehdy, kdy jedna ze stran sporu, zpravidla žalobce zatížený povinností tvrzení a prokazování trpí objektivně nepřekonatelným nedostatkem informací, které jsou potřebné k uplatnění požadovaného nároku. V důsledku toho tento informační deficit způsobí nemožnost dostát povinnosti tvrdit a prokazovat.²⁶ Právě k této situaci nastává stav nejistoty o

²¹ SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 422

²² SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 108

²³ MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1984, s. 59

²⁴ MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 7

²⁵ LAVICKÝ, Petr. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 78

²⁶ SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2017, s. 423

skutečnostech, přičemž povinnost tvrzení a prokazování se přeměňuje v břemeno tvrzení a břemeno důkazní.

Břemeno tvrzení tedy přímo předchází břemenu důkaznímu. Nelze než souhlasit s Macurem, který břemeno tvrzení a břemeno důkazní nevnímá jako dva zcela odlišné instituty, nýbrž dva aspekty téhož procesního jevu.²⁷ Břemeno důkazní je totiž vnitřně diferencovaný, obsáhlý právní pojem, který lze jen těžko stručně definovat, a který dle mého názoru nelze vnímat zcela striktně odděleně od ostatních procesních povinností a břemen, neboť všechny tyto se prolínají a doplňují. Judikatura Nejvyššího soudu se k břemenu důkaznímu vyjadřuje jako k „*procesní odpovědnosti účastníka řízení za to, že za řízení nebyla prokázána jeho tvrzení, a že z tohoto důvodu muselo být rozhodnuto o věci samé v jeho neprospěch.*“²⁸ Toto břemeno se uplatňuje v situaci, kdy skutečnosti tvrzené účastníkem řízení nebyly dostatečné a nebyly objasněny.²⁹ V případě důkazního břemene je velmi důležité vnitřně pojem diferencovat, tedy rozlišovat mezi subjektivním a objektivním důkazním břemenem. Objektivní důkazní břemeno stanoví, která procesní strana nese důsledek neobjasněného skutkového stavu, tedy nese riziko důkazní nouze či ve prospěch které procesní strany soud v situaci neobjasněného skutkového stavu rozhodne. Tento stav, kdy skutečnosti zůstanou neobjasněny i po provedeném dokazování a soud již vyčerpал veškeré prostředky k objasnění skutkového stavu, se označuje jako stav „*non liquet*“ (*není jasno*) – jinými slovy nejistota o skutečnostech.³⁰ Jedná se o situaci, kdy skutkový stav v řízení je nejasný, což může vyústit až v takovou míru nejasnosti, kdy není zřejmé, jaká právní norma se má na daný skutkový stav aplikovat. I v tomto případě ale musí soud ve věci rozhodnout. Z toho důvodu existuje teorie o objektivním důkazním břemenu, jehož funkcí je stav „*non liquet*“ překonat.³¹ Jedná se o jakési pravidlo, které stanoví, jak má soud v případě neobjasněného stavu rozhodnout neboli konkrétně, ve prospěch které ze stran by měl soud rozhodnout.³² Subjektivní důkazní břemeno naproti tomu stanoví, která z procesních stran má vynaložit aktivitu a navrhnout důkaz k prokázání určité skutečnosti.³³ Dá se definovat také jako zatížení procesní strany nepříznivými následky v důsledku neprokázání skutečností, které jsou zatíženy důkazním břemenem.³⁴

²⁷ Tamtéž, s. 60

²⁸ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 8. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2675/2006 (SR č. 1/2008, s. 11)

²⁹ MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 9

³⁰ LAVICKÝ, Petr. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 38

³¹ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2016, s. 589

³² LAVICKÝ, Petr. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 11

³³ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2016, s. 588

³⁴ LAVICKÝ, Petr. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 13

Důkazní břemeno má v právní praxi významné postavení, neboť má do řízení vnášet určitou organizaci, stabilitu a právní jistotu. Určuje pevná procesní pravidla pro rozhodnutí v případě nesplnění povinností účastníků řízení, a to taková, aby rozhodnutí nezáviselo na subjektivním přesvědčení soudce či jeho libovůli.³⁵ Smyslem důkazního břemene je totiž umožnit soudu rozhodnout ve věci samé i tehdy, kdy skutečnosti významné pro rozhodnutí dle hmotného práva nebyly či nemohly být prokázány. Dle těchto pravidel by soud měl rozhodnout v neprospěch účastníka řízení, v jehož zájmu bylo tvrzenou skutečnost prokázat.³⁶ V této situaci ale vyvstává otázka, jak by měl soud rozhodnout v případě, kdy strana tímto břemenem zatížená objektivně nemá přístup k relevantním informacím či důkazům, a to nejčastěji z důvodu toho, že protistrana tyto informace neprávem zadržuje. Poté se jeví jako nespravedlivé rozhodnout pouze na základě obecných pravidel o důkazním břemeni, neboť by účastníku bylo znemožněno se domáhat svého zákonného práva. Dle Svobody mají nyní již i soudy tendenci žaloby spíše věcně projednávat, neboť si jsou vědomy faktu, že v některých případech žalobce nemůže informace objektivně získat.³⁷ Tato skutečnost mimo jiné plyne i z rozhodnutí Ústavního soudu, který stanovil, že soudy se musejí při aplikaci procesních pravidel vyhnout přehnanému formalismu, který by zasahoval do zásad spravedlivého procesu.³⁸

I přes to, že s informačním deficitem se setkáváme nejčastěji v kontradiktorním sporném řízení, v kterém by se měla uplatňovat tzv. *zásada rovnosti* zajišťující rovné postavení obou procesních stran, a tedy i rovný přístup k informacím důležitým pro řízení, soud by měl při řešení informačního deficitu dle mého názoru přihlídnout nejen k teoriím o povinnostech a břemenech, ale také k zavinění a součinnosti k překonání nedostatku informací poskytnout spíše té procesní straně, která si tento deficit sama nezavinila. Tímto by totiž dle mého názoru obecná právní zásada rovnosti nebyla porušena. Nemělo by být bez dalšího rozhodnuto v neprospěch strany zatížené důkazním břemenem, pokud tímto nedostatkem informací trpí nezaviněně ba dokonce kvůli zadržování informací druhou stranou sporu. Je ale důležité porovnávat základní práva obou ze stran sporu, a to jak právo na spravedlivý proces a právo hájit své zájmy před soudem, tak naproti tomu právo neříkat nic, čím by strana mohla zhoršit své procesní postavení. Informační deficit je jev, v důsledku kterého, je patrně velmi obtížné ve věci vydat konečné rozhodnutí, neboť úvahy o tom, zda straně poskytnout součinnost k jeho překonání či nikoli

³⁵ MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1984, s. 61

³⁶ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2005, sp. zn. 28 Cdo 1193/2004 (C 3475 - Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 3/2007)

³⁷ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 26

³⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 8. 2005, sp. zn. IV. ÚS 281/2004 (N 165/2005 SbNU 38/2005)

mohou být náročné k posouzení a řízení je tak zatíženo dalším věcným projednáním. Tímto porovnáváním práv a důsledcích informačního deficitu ve vztahu ke stranám sporu se budu dále podrobněji zabývat v druhé části práce o metodách řešení informačního deficitu.

2.3 Dělení informačního deficitu

Dle Svobody je informační deficit možné dělit podle příčin, které ho způsobují. Tyto jsou dvojího druhu. První příčina spočívá v tom, že účastník trpí deficitem týkajícím se nemožnosti zjistit skutkové informace podstatné pro podání návrhu a úspěšného postupu v řízení. Druhá příčina je způsobena tím, že účastník trpí takovým informačním deficitem, kdy mu předem nejsou známy právní úvahy, kterými se bude soud v řízení řídit a na základě kterých později vydá rozhodnutí. Účastník řízení tak může mít problém správně, jednoznačně a určitě formulovat žalobní petit.³⁹ První příčina se vztahuje zejména k nemožnosti zajistit skutkové informace, přičemž druhá se ohlíží spíše na situaci, kdy účastník řízení jako osoba neznalá práva nemá povědomí o právních skutečnostech důležitých pro vedení řízení. Toto rozdělení se může zdát spíše jako nevýznamné, neboť v konečném důsledku se jedná o v podstatě totožný deficit, který vede k tomu samému. Toto rozdělení pouze reflektuje, čím se soudce při svém rozhodnutí řídí. Soudce se řídí jednak objektivně zjištěnými skutkovými okolnostmi, tak i svým vnitřním subjektivním přesvědčením o spravedlivém rozhodnutí, tedy svojí „volnou úvahou“.⁴⁰ Subjektivní přesvědčení soudce souvisí se zásadou volného hodnocení důkazů, která je v civilním soudním řízení zakotvena v ustanovení § 132 o.s.ř. Tato zásada se používá především pro pravdivost důkazu, tedy v situaci, kdy soud hodnotí pravdivost skutečností, které se v řízení dozvěděl a které jsou předmětem dokazování.⁴¹

Pojem vnitřní přesvědčení soudce OSŘ nedefinuje. Co se tímto pojmem rozumí není zákonem přesně stanoveno. Prof. Macur zastává názor, že ne každé soudcovské přesvědčení má pro civilní soudní řízení podstatný význam.⁴² Vnitřní přesvědčení soudce ovšem hraje zcela klíčovou roli v rozhodovacím procesu. V rozhodovacím procesu je soudce pověřen úkolem aplikace práva na konkrétní případ na základě předložených tvrzení a důkazů. Následně je pověřen vydáním co možná nejspravedlivějšího rozhodnutí. Zjištění skutkového stavu a vydání rozhodnutí je vždy v různé míře ovlivněno vnitřním přesvědčením soudce. V této situaci je ovšem nutné zohlednit i skutečnost, že soudce je fyzickou osobou, jejíž vnitřní přesvědčení

³⁹ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 100

⁴⁰ Tamtéž

⁴¹ DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 596

⁴² MACUR, Josef. Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu věci v civilním soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 1999, roč. 6, č. 2, s. 10-21

může být ovlivněno mnoha faktory, například osobními či dlouholetými pracovními zkušenostmi. Myslím si, že v řízení může nastat situace, kdy je soudce již předběžně přesvědčen o pravdivosti určitých skutečností, ať již z důvodu dlouholeté praxe, či jiných faktorů. Předběžné vnitřní přesvědčení soudce ohledně opakujících se soudních sporů a skutkových situací by ovšem nemělo mít zásadní vliv na rozhodnutí a nemělo by dle mého názoru v žádném případě zastínit zjištěné skutkové okolnosti konkrétního případu. Proces zjištění vnitřního přesvědčení by měl dle mého názoru záviset na okolnostech konkrétního případu a měl by být postupný. Soudce by měl hodnotit důkazy jednotlivě i v jejich vzájemné souvislosti. Soudce nemůže na základě svého předběžného přesvědčení o pravdivosti určitých skutkových tvrzení odmítnout dokazování, jímž mají být objasněny a prokázány skutečnosti, které účastníci řízení považují za sporné. To ovšem neznamená, že volná úvaha je zcela vyloučena, neboť vázanost soudce přednesy stran zaniká po ukončení soudního jednání. Poté je na samotném soudci, aby si vytvořil své vlastní přesvědčení o pravdivosti skutkových tvrzení účastníků s ohledem na proběhlé soudní jednání, v kterém ale musí dát stranám prostor dostatečně se ke všem skutečnostem vyjádřit.⁴³ Lze tedy konstatovat, že důsledek procesních zájmů a povinností stran v podobě vnášení informací do řízení je v kontradiktorním sporném řízení nezbytným předpokladem pro zjištění skutkového stavu soudem.

Druhá možnost, jak lze informační deficit dělit se odvíjí od toho, zda k překonání informačního deficitu dojde již během soudního řízení či k překonání nedojde ani po skončení řízení. Pokud je to v možnostech soudu, rozhoduje převážně na základě skutkových informací, které se již v budoucnu nemění a rozhodnutí je pak konečné. Může se však stát, že některé typy specifických řízení upravují poměry účastníků i do budoucna, přičemž je nutné zohlednit možnost, že pravděpodobně dojde ke změně poměrů mezi účastníky a o věci bude nutné opětovně rozhodnout nebo ji znovu přezkoumat. Poté informační deficit působí i po skončení řízení do budoucna, neboť zde existuje možnost, že by se účastník řízení, který se domáhá svého nároku, mohl později za jiných okolností opětovně tohoto svého nároku domáhat.⁴⁴

Informační deficit lze dále dělit podle toho, zda existoval již před zahájením řízení nebo zda k jeho vzniku došlo až v průběhu samotného řízení. Toto dělení se může zdát jako nejvýznamnější pro řešení informačního deficitu v praxi. V situaci, kdy žalobce objektivně nemá možnost podat bezvadný návrh, protože mu schází skutkové informace potřebné pro zahájení řízení a podání bezvadného návrhu, vzniká informační deficit již před zahájením

⁴³ MACUR, Josef. Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu věci v civilním soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 1999, roč. 6, č. 2, s. 10-21

⁴⁴ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 100

samotného civilního řízení. Pokud žalobce nedisponuje těmito potřebnými informacemi, soud účastníka vyzve k odstranění vad podání, neboť žaloba neobsahující potřebná skutková tvrzení je věcně neprojednatelná. Soud ve výzvě uvede, jak konkrétně je třeba každou výtčenou vadu odstranit. V případě, že žalobce nemůže dostatečné informace získat, vystavuje se riziku, že jeho podání bude usnesením odmítnuto právě pro nedostatek potřebných skutkových tvrzení.⁴⁵ Zákon v ustanovení § 43 o.s.ř. připouští jediné možné řešení při podání vadné žaloby, a to právě odmítnutí podání. V praxi ale mnohdy nelze skutkově neúplnou žalobu mechanicky odmítat, neboť v řízení může nastat již mnohokrát zmiňovaná situace, že informacemi potřebnými k podání bezvadné žaloby disponuje protistrana nebo třetí osoby a žalobce objektivně není schopen tyto informace získat. Protistrana či třetí osoby pravděpodobně zadržují informace vědomě, neboť není v jejich zájmu napomocť žalobci skutkové informace získat. Soudní praxe tyto situace zohledňuje a soudy si jsou vědomy toho, že v případě zadržování informací protistranou či třetí osobou není spravedlivé nedostatečný návrh bez dalšího odmítnout.⁴⁶ Tento závěr lze dovodit i z nálezu Ústavního soudu, v kterém bylo stanoveno, že je povinností soudu náležitě poučit účastníka řízení o vadách žaloby a umožnit mu jejich odstranění. Ústavní soud stanovil že: *„Při rozhodování v civilních sporech, v nichž se řeší procesní otázka projednatelnosti žaloby, tedy musí být poskytnuta jistá koncese takovému žalobnímu textu, který žalobce „nediskvalifikuje“ odepřením přístupu k soudu odmítnutím žaloby a který je podle konkrétního procesního stavu v dalším průběhu řízení relativně snadno zhojitelný. Přes trvajícím riziko na straně žalobce tu je významná role svěřena soudu.“*⁴⁷ I přes zákonem stanovenou jedinou možnost v podobě odmítnutí vadné žaloby v řízení, v kterém z důvodu tohoto vadného podání není možné pokračovat, je dle mého názoru nutné umožnit účastníku řízení domáhat se svého nároku a zajistit mu právo na spravedlivý proces, což mimo jiné nepřímou vyplývá i z tohoto nálezu Ústavního soudu.

Svoboda nastiňuje možné praktické řešení této situace tak, že soudy by měly o podaném návrhu i přes jeho nedostatky začít jednat s předpokladem, že během řízení dojde k objasnění žalobcových nároků. I přes to, že dle výslovného znění zákona tento postup v případech, kdy byl žalobce po podání žaloby vyzván k doplnění a odstranění jejích vad a k takovému odstranění nedošlo, není v souladu s ustanovením § 43 odst. 2 o.s.ř., lze ho odůvodnit tím, že vada žaloby spočívající v nedostatku skutkových tvrzení může být odstranitelným nedostatkem,

⁴⁵ PODANÝ, Jan. § 43 [Odstranění vad podání]. In: SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář* [online databáze]. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, (1. aktualizace), [cit. 30. listopadu 2023]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

⁴⁶ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 103

⁴⁷ nálezu Ústavního soudu ze dne 2. 12. 2019, sp. zn. II. ÚS 14/18 (N 201/2019 SbNU 97/2019)

pro který lze v řízení pokračovat dle § 104 odst. 2 o.s.ř.⁴⁸ Svoboda uvádí, že ustanovení § 43 odst. 2 o.s.ř. a ustanovení § 104 odst. 2 o.s.ř. jsou ve vztahu speciality.⁴⁹ Je nutné si ale uvědomit, že ustanovení § 43 odst. 2 o.s.ř. míří na vady návrhu na zahájení řízení, přičemž ustanovení § 104 odst. 2 o.s.ř. naproti tomu míří na nedostatky procesních podmínek.⁵⁰ Tyto instituty proto není možné zaměňovat ani je stavit do vztahu speciality. Procesní podmínky a vady podání je třeba striktně odlišovat, neboť jsou v zákoně upraveny odlišně a jejich nedostatky mají rozdílné důsledky.

I přes výslovné znění zákona se ovšem teorie i praxe přiklání k tomu, že pokud nejsou vady podání ani přes řádnou výzvu a poučení soudu odstraněny, neznamená to vždy, že soud takové podání odmítne či k němu nebude přihlížet. K odmítnutí návrhu by mělo dojít teprve tehdy, nelze-li v řízení pro neodstraněné vady podání pokračovat.⁵¹ Neodstranění vad podání a s ním spojené negativní následky v podobě odmítnutí návrhu se tedy odvíjí od závěru, zda lze v řízení i přes tyto nedostatky pokračovat či nikoli. Zda lze v řízení pokračovat poté závisí na řadě faktorů konkrétního případu. Například na tom, zda se jedná o řízení sporné či nesporné nebo na míře vázanosti soudu účastníkovým návrhem.⁵² Zda lze pokračovat v řízení v případě chybějících skutkových informací je sporné. V tomto ohledu ovšem souhlasím se Svobodou, že lze, neboť na základě probíhajícího jednání mohou být určité skutkové okolnosti teprve vyjasněny. Proto si myslím, že pokud jsou tvrzeny alespoň základní skutkové okolnosti vymezující předmět sporu, informační deficit o dalších rozhodných skutečnostech by měl být považován za odstranitelnou vadu podání.

K postupu pokračování v řízení v případě neúplného skutkového návrhu, lze najít oporu i v judikatuře, neboť Nejvyšší soud zastává podobný názor, že *"nedostatek potřebných tvrzení představuje vadu žaloby ve smyslu ustanovení § 43 odst. 2 o. s. ř. jen za situace, že brání pokračování v řízení, tedy jen jestliže má za následek, že v žalobě není vymezen předmět řízení po skutkové stránce, a to v takovém rozsahu, který neumožňuje jeho jednoznačnou individualizaci (nemožnost záměny s jiným skutkem), a není tedy správné spojovat následky podle ust. § 43 odst. 2 o. s. ř., požadovaly-li soudy doplnění skutečností významných z hlediska hmotného práva, nikoli pro procesní stránku věci."*⁵³ Kdyby soudy mechanicky odmítaly každý

⁴⁸ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 104

⁴⁹ Tamtéž

⁵⁰ DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 474

⁵¹ DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 236

⁵² PODANÝ, Jan. § 43 [Odstranění vad podání]. In: SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář* [online databáze]. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, (2. aktualizace, 2023), [cit. 28. prosince 2023]. Dostupné z: databáze beck-online.cz.

⁵³ usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 12. 2014, sp. zn. 30 Cdo 1542/2014 (www.nsoud.cz)

návrh, který je skutkově neúplný, v mnohých případech by tím dle mého názoru odepřely žalobci právo na spravedlivý proces.

Pokud ke vzniku informačního deficitu dojde až v průběhu řízení, s nejvyšší pravděpodobností to bude z důvodu procesní obrany protistrany, která v řízení předložila určitá skutková tvrzení, proti kterým se účastník řízení není schopný bránit či je není schopný vyvrátit. Informační deficit v průběhu řízení může vzniknout také v důsledku tzv. *dotvrzovací povinnosti*, kdy se předpokládá, že žalobce v řízení upřesní svá skutková tvrzení dříve stručně popsaná v žalobě.⁵⁴ Pokud v řízení vyjde najevo, že účastník nevyličil dostatečně svá skutková tvrzení či je uvedl v žalobě neúplně, soud jej vyzve k jejich doplnění dle § 118a odst. 1 o.s.ř. Tento postup se užívá právě v situaci, kdy některá strana sporu neunáší svá procesní břemena. Účastník musí být poučen také o následcích nesplnění této výzvy. Pokud ani přes výzvu účastník řízení svá tvrzení nedoplní, soud žalobu zamítne.⁵⁵

Nemožnost překonat informační deficit nehledě na to, zda vznikne před nebo po zahájení řízení povede k neúspěchu ve sporu. Odmítnutí i zamítnutí žaloby v konečném důsledku způsobí pro žalobce reálný neúspěch ve sporu.⁵⁶ Je nutné si ale uvědomit, že informačním deficitem může trpět kterákoli ze stran sporu. Proto jsou veškerá výše uvedená pravidla k doplnění skutkových tvrzení do řízení použitelná ve vztahu k obou stranám. Ve většině případů bude ale informačním deficitem zatížena právě strana žalující, ke které se jako jedině vztahují následky v podobě odmítnutí či zamítnutí žaloby.

⁵⁴ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 108

⁵⁵ DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 548

⁵⁶ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 108

3 Metody řešení informačního deficitu v civilním soudním řízení

3.1 Úvod do kompenzace informačního deficitu

Jak již bylo v předchozí kapitole uvedeno, účelem civilního soudního řízení je poskytovat ochranu právům a právem chráněným zájmům soukromoprávní povahy a následně vydání spravedlivého rozhodnutí. Informační deficit může proces a výsledek civilního soudního řízení značně ovlivnit. Klíčovým prvkem v řízení je totiž schopnost stran sporu získat potřebné skutkové informace k obhajobě svých práv. Strany sporu ovšem často čelí problému tyto informace získat, což může zásadním způsobem ovlivnit jejich procesní postavení, rovnost mezi nimi a nepochybně i konečný výsledek řízení. V ideálním soudním řízení by tedy každý z účastníků řízení měl mít rovný přístup k informacím potřebným pro rozhodnutí. Nicméně k tomuto je potřeba přistupovat restriktivně.

Kompenzace informačního deficitu je dle mého názoru velmi rozporuplnou otázkou, která závisí na důkladném poměrování práv stran sporu, což může být častokrát velmi složité k právnímu posouzení a následnému vydání co možná nejspravedlivějšího rozhodnutí. Tato kompenzace ve své podstatě představuje odchylku od uplatnění pravidel o důkazním břemenu. V souvislosti s kompenzací informačního deficitu je podstatný fakt, že pro civilní proces by nemělo být přijatelné, aby byla jedna ze stran sporu nadměrně zatěžována procesními povinnostmi či vedena k tomu, aby sama proti sobě předložila důkazy, které by zhoršily její procesní postavení.⁵⁷ V kontradiktorním sporném řízení tedy platí, že nikdo by neměl být nucen dokazovat tvrzení protistrany, pokud by toto vedlo k ohrožení jeho vlastních subjektivních práv a zájmů. S touto zásadou se dle mého názoru ovšem nelze zcela ztotožnit. Tato zásada nemůže být aplikovatelná absolutně, neboť by tím byla vyloučena možnost jakéhokoliv řešení informačního deficitu v praxi. Teorie i praxe správně připouští možnost určitého zásahu do procesního dokazování, který je nezbytný pro spravedlivé zjišťování skutkového stavu věci. Kompenzace informačního deficitu je mimo jiné některými autory považována za oprávněný zájem procesní strany chráněný ústavou, a to zejména v situaci, kdy jedna strana sporu zadržuje informace na úkor druhé.⁵⁸ Straně, která se v důsledku toho dostala do důkazní nouze, je pak třeba poskytnout součinnost k překonání informačního deficitu, tedy umožnit jeho kompenzaci.⁵⁹ Otázka, zda soud může poskytnout součinnost k překonání informačního

⁵⁷ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 250

⁵⁸ Tamtéž, s. 251

⁵⁹ MACUR, Josef. K problematice určitosti důkazních návrhů v civilním soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 2000, roč. 7, č. 4, s. 19-31

deficitu jedné ze stran prostřednictvím vlastní aktivity je problematická, neboť soud by měl být především nestranný. Soud by objektivně dle pravidel o důkazním břemenu neměl stranám sporu pomoci překonat břemeno tvrzení a prokazování. V situaci, kdy se ovšem jedna ze stran sporu ocitne v informační nouzi nezaviněně, soud by s ohledem na zachování rovnosti stran měl poskytnout této straně součinnost k jejímu překonání. Není ale možné pravidla o důkazním břemenu zcela vyloučit, proto platí, že poskytnout součinnost k překonání informačního deficitu lze soudem pouze v situaci, kdy strana sporu objektivně není schopna skutkovou neúplnost překonat vlastními silami a v této neúplnosti se nenachází z vlastní viny.⁶⁰ Dle Macura lze spolehlivě zjistit skutkový stav pouze za předpokladu „*přiměřené aktivity soudu, která je upravena takovým způsobem, aby neodporovala zásadě dispoziční a projednávací.*“⁶¹ Přiměřená aktivita soudu tedy spočívá v dotazovací, poučovací a vysvětlovací povinnosti soudu, které dohromady tvoří jeden z nezbytných předpokladů řádné funkce civilního soudního řízení. Dotazovací povinnost úzce souvisí s přednesením a objasněním skutkových okolností, které jsou nezbytné pro rozhodnutí ve věci.⁶² V této souvislosti je na místě zohlednit také liberální a sociální koncepcie civilního procesu. V liberálním pojetí civilního procesu mají strany široké pravomoci. Mohou ovlivňovat průběh řízení, stanovovat jeho předmět, a dokonce i předepisovat soudu skutkový základ pro rozhodnutí. Strany mají kontrolu nad skutkovým stavem a nejsou vázány povinností pravdivosti, což může oslabit postavení soudce. Soudce má omezené možnosti vedení řízení a zasahování do objasňování skutkového stavu, což je dle právních teoretiků způsobeno obavou před soudcovskou zvlášť a důrazem na individuální zájmy stran. Sociální koncepcie naproti tomu odmítá pouze individuální zájmy stran sporu, upřednostňuje soudce v civilním řízení a posiluje jeho roli. K dosažení tohoto cíle je pak nezbytné omezení projednávací zásady a uložení procesních povinností stranám sporu při objasňování skutkového stavu a také důraz na povinnost pravdivosti. Cílem této koncepcie je směřovat k zachování právního, ale i společenského míru.⁶³ Soud by měl ovšem vždy postupovat tak, aby došlo k co možná nejpravděpodobnějšímu zjištění skutkového stavu věci.

Dle Svobody, pokud se jedna ze stran ocitla v informačním deficitu, soud nejprve musí zjistit, zda tomu tak skutečně je a zda tato situace brání v uplatnění účastnických práv vůči protistraně. V případě, že ano, soud musí zjišťovat, proč strana sporu trpí nedostatkem informací k tomu, aby mohla tvrdit rozhodné skutečnosti a zároveň také, zda protistrana je

⁶⁰ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 109

⁶¹ MACUR, Josef. *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 204

⁶² Tamtéž

⁶³ LAVICKÝ, Petr, DVOŘÁK, Bohumil. *Pro futuro. Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 5, s. 153

schopna tyto rozhodné skutečnosti doplnit. Svoboda zastává názor, že strana sporu by měla nést odpovědnost za odstranění informačního deficitu a alespoň rámcově navrhnout způsob jeho řešení.⁶⁴

S tímto názorem se neztotožňuji. Dle mého názoru je totiž tento postoj příliš idealistický a svým způsobem nereálný, a to zejména v kontextu s jednotlivými konkrétními soudními spory. Jak již bylo několikrát zmiňováno, informační deficit nemusí vždy vznikat kvůli nedostatečné vůli účastníka řízení zajistit informace. Skutkové okolnosti a informace potřebné k řízení jsou často neúplné nebo nedostupné z důvodu složitosti konkrétního případu. Strany sporu jako osoby neznalé práva mají omezené zdroje a trpí nejasnostmi v dané oblasti. V takových případech je pak buď jen rámcový návrh konkrétního řešení informačního deficitu nereálným očekáváním. Pokud by byla taková odpovědnost na účastníky řízení kladena, mohlo by to vést mimo jiné k odrazujícím efektu a neochotě spolupracovat. I když je důležité, aby strana sporu měla k dispozici co nejvíce informací, které může získat vlastním přičiněním, klást na ni výlučnou odpovědnost za odstranění informačního deficitu může být nepraktické a kontraproduktivní.

Celá tato kapitola bude věnována různým metodám řešení informačního deficitu v civilním soudním řízení. Cílem této kapitoly bude nejen definovat a zhodnotit jednotlivé metody řešení informačního deficitu, které by mohly přispět k rovnosti stran a spravedlivějšímu průběhu řízení, ale i identifikovat problémy s tím spojené. K problematice informačního deficitu a jeho řešení je dle mého názoru nutné přistupovat vždy ve vztahu ke konkrétnímu civilnímu řízení, tedy zkoumat jeho příčiny a důsledky spojené se stranami každého jedinečného sporu. Použití metod řešení informačního deficitu se nezakládá na předem stanovených pravidlech. Taková pravidla nejsou právní teorií ani jednoznačně vymezena, nýbrž je nutné každou metodu aplikovat ve vztahu ke konkrétnímu případu.

3.2 Vyšetřovací důkaz

Jednou z metod řešení informačního deficitu je teorií i praxí sporně pojímaný, vyšetřovací důkaz. Podobně jako pro většinu pojmů souvisejících s informačním deficitem v civilním soudním řízení ani pro vyšetřující důkaz neexistuje jedna společná definice. Vyšetřovací důkaz je typický pro anglosaský civilní proces, kde až na výjimky platí, že celé dokazování je vybudováno především na vyšetřovacím důkazu.⁶⁵ V kontinentální právním

⁶⁴ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 112

⁶⁵ MACUR, Josef. K problematice určitosti důkazních návrhů v civilním soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 2000, roč. 7, č. 4, s. 19-31

systemu ovšem teorie i samotná praxe v užití vyšetřovacího důkazu zaostávají. Prof. Macur se ve své monografii podrobně zabývá teoretickým vymezením vyšetřovacího důkazu v kontinentálních právních řádech a také různými názory procesualistů k problematice tohoto institutu.⁶⁶ Němečtí a rakouští procesualisté přistupují odlišně k otázce, zda by mělo být provedení vyšetřovacího důkazu v řízení přípustné či nikoli. Dle Jauerniga by měl být soudem návrh na provedení vyšetřovacího důkazu odmítnut, pokud se jedná o důkaz, který spočívá na neurčitém tvrzení účastníka řízení tzv. „*nazdarbüh*“. Naproti tomu Fasching zákaz vyšetřovacího důkazu neuznává, neboť provedení vyšetřovacího důkazu dle jeho názoru odpovídá povinnosti soudu garantovat skutkový stav věci závisící na povinnosti stran vylíčit pravdivé skutkové informace. Dle Faschinga lze vyšetřovací důkaz aplikovat tehdy, kdy důkazní návrh nebo tvrzená skutečnost strany sporu sice nejsou dostatečně konkretizovány, avšak jsou tvrzeny nebo v situaci, kdy strana sporu uplatňuje domněnku, o jejíž pravdivosti a správnosti má pochyby, přičemž nemůže sama rozeznat, zda je pravdivá či nikoli. Převážná část rakouské literatury ovšem vyšetřovací důkaz zásadně nepřipouští.⁶⁷ České soudy a jejich rozhodovací praxe se k vyšetřovacímu důkazu staví spíše odmítavě. Judikatura zastává názor, že by bylo v rozporu se zásadou rovnosti účastníků, pokud by soud zjišťoval skutečnosti za žalobce prostřednictvím vyšetřovacích důkazů.⁶⁸ V určitých případech ale český civilní proces vyšetřovací důkaz připouští.

Řada autorů uvádí, že vyšetřovací důkaz lze užít pouze v řízení sporném, neboť je ovládáno zásadou projednací. Macur uvádí, že v řízeních nesporných ovládaných zásadou vyšetřovací, je za zjištění skutkového stavu odpovědný soud, tudíž účastníci v takovém řízení nemají povinnost tvrzení ani povinnost důkazní, proto zde vyšetřovací důkaz nemůže nalézt žádné uplatnění.⁶⁹ K tomu je potřeba přistupovat restriktivně. I v nesporném řízení mají účastníci povinnost tvrzení a povinnost důkazní. Účastníci mají právo uvádět rozhodné skutečnosti a navrhnout důkazy. Nenesou však břemeno tvrzení ani břemeno důkazní. Hlavní rozdíl mezi sporným a nesporným řízením spočívá v tom, že v nesporném řízení soud není vázán pouze návrhy účastníků řízení, ale může rozhodnout i nad jejich rámcem. Soud je povinen vyhledávat a provádět důkazy i bez návrhu účastníků, pokud jsou nečinní a nese odpovědnost

⁶⁶ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s.10-20

⁶⁷ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 10-11

⁶⁸ usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 10. 2023, sp. zn. 14 Cmo 109/2023 (publikováno ve Výběru rozhodnutí vrchních soudů)

⁶⁹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 20

za zjištění skutkového stavu.⁷⁰ Není tedy jasné, proč by v nesporném řízení nemohl vyšetřovací důkaz nalézt své uplatnění. Pokud soud v nesporných řízeních ovládaných zásadou vyšetřovací je oprávněn vyhledávat a provádět důkazy sám i bez návrhu účastníků, mohl by také ze své vlastní iniciativy přistoupit k použití institutu vyšetřovacího důkazu a umožnit tak účastníkům řízení, aby konkretizovali svá tvrzení. V případě nesporného řízení, bude ovšem použití vyšetřovacího důkazu odlišné od uplatnění ve sporných řízeních, neboť účastníci zde stojí na jedné straně, nejsou v soupeřivém postavení. Účastníci v nesporném řízení se mohou ale prakticky také dostat do situace, kdy mají navrhnout důkazy k prokázání svých tvrzení. Pokud by konkretizování či prokázání skutkového tvrzení nebylo v účastníkových silách, mělo by i v nesporném řízení být možné uplatnit institut vyšetřovacího důkazu. Pokud by nebylo možné, aby účastníci tvrdili všechny rozhodné skutečnosti, soud by přistoupením k vyšetřovacímu důkazu účastníkům pomohl toto překlenout, a tím konkretizovat tvrzení či navrhnout nové důkazy k jejich prokázání podobně jako při užití institutu vyšetřovacího důkazu ve sporném řízení.

Dle Macura o vyšetřovací důkaz jde v případě, jestliže: „*důkazní prostředek nebo důkazní návrh procesní strany neumožňují podat důkaz o pravdivosti konkrétních skutkových tvrzení, ale mají pouze poskytnout této straně možnost, aby poznala skutečnosti důležité pro posouzení sporné záležitosti a teprve na základě těchto nových poznatků mohla přednést s potřebnou určitostí svá skutková tvrzení a dokázat jejich pravdivost.*“⁷¹ Vyšetřovací důkaz by se měl tedy užít především tehdy, kdy strana sporu není sama schopna označit skutkové tvrzení, neboť jí průběh skutku není dostatečně znám. V takovém případě si strana sporu musí vypomoci pomocí domněnek o skutkovém stavu, které nemůže opřít o žádný důkaz.⁷²

Vyšetřovací důkaz spočívá v snížení určitosti důkazního návrhu. Důkazní návrh by měl být úplný a určitý. V některých případech je ale tento požadavek příliš přísný, proto je potřeba ho zmírnit a umožnit procesní straně, aby mohla konkretizovat svá skutková tvrzení.⁷³ Strana sporu má na základě vyšetřovacího důkazu teprve získat přesnější údaje o rozhodných skutečnostech, které jí následně umožní, aby svá skutková tvrzení mohla konkretizovat a případně navrhnout nové důkazy k jejich prokázání. Uplatnění vyšetřovacího důkazu nachází opodstatnění v situacích, kdy návrh nesplňuje požadavek důkazní určitosti. Provedení vyšetřovacího důkazu má poté umožnit konkretizaci skutkových tvrzení strany zatížené

⁷⁰ ŠÍNOVÁ, Renáta, PETROV KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kol. *Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvem*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 379 s.

⁷¹ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46 an.

⁷² SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 120

⁷³ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46 an.

důkazním břemenem a předložení důkazů k prokázání jejích tvrzení. Zmírnění požadavků na přesnost důkazního návrhu může spočívat v tom, že soud může při posuzování jeho oprávněnosti akceptovat, že stranou sporu jsou v odůvodnění vyjádřeny pouze domněnky nebo podezření a je poukazováno jen na skutečnosti, které neúplně či nepřímou naznačují opodstatněnost důkazů. Jinými slovy, strana může uvést jen "opěrné body" pro posouzení oprávněnosti důkazů, které mohou být formulovány s různou mírou přesnosti podle konkrétních okolností případu.⁷⁴ Tento postup se ovšem dle některých názorů dostává do kolize s povinností pravdivosti jako jednou z nejdůležitějších povinností celého civilního procesu. Povinnost pravdivosti by se měla dle prof. Macura vztahovat pouze na záměrné lži, což znamená, že procesní strana nesmí tvrdit skutečnosti o nichž ví či si je vnitřně přesvědčena, že jsou nepravdivé. Dle prof. Macura tedy nelze považovat za porušení povinnosti pravdivosti, jestliže procesní strana přednese skutková tvrzení, jejichž pravdivostí si sice není jistá, avšak je o jejich pravdivosti přesvědčena nebo jejich pravdivost předpokládá.⁷⁵

Vyšetřovací důkaz vede k přenesení důkazního břemene ze strany tímto břemenem zatížené na jiného účastníka řízení, zpravidla samozřejmě na protistranu. Takové přenesení důkazního břemene není pro kontinentální systém práva typické, proto se jedná o určitou výjimku, která zakládá rozpor v tom, zda je vůbec přípustná či nikoliv.⁷⁶ Problematice přenesení důkazního břemene věnuji dále samostatnou kapitolu.

Rozhodovací praxe českých soudů se k vyšetřovacímu důkazu staví odměřeně, zřejmě z důvodu toho, aby si účastníci řízení skutková tvrzení nevymýšleli. Tento postup se může zdát nespravedlivým v kontextu toho, že soudy obecně připouští, aby účastníci řízení zakládali svá tvrzení na skutečnostech, o nichž se dozvěděli až prostřednictvím soudního jednání, např. vyslechnutím svědka.⁷⁷

Dle Svobody soud může s odkazem na informační deficit uložit povinnost tvrzení a povinnost důkazní protistraně, a tím na ní přenést důkazní břemeno jen v případě, pokud je protistrana schopna tuto povinnost unést.⁷⁸ S tímto tvrzením nesouhlasím. Není mi totiž zřejmé, jak soud může již před použitím vyšetřovacího důkazu a přenesením důkazního břemene zjistit, že protistrana není schopna toto břemeno unést. I když se může zdát, že přenesení důkazního

⁷⁴ MACUR, Josef. K problematice určitosti důkazních návrhů v civilním soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 2000, roč. 7, č. 4, s. 19-31

⁷⁵ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 78

⁷⁶ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 120

⁷⁷ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 13

⁷⁸ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 122

břemene na stranu, která není schopna tuto povinnost unést, je nespravedlivé, jak má soud před tímto samotným postupem zjistit, že tomu tak opravdu bude. Princip spravedlnosti vyžaduje, aby byla zaručena rovnost před zákonem, a aby byly strany soudního sporu schopny obhajovat svá práva a zájmy. Pokud soud straně, která se do informačního deficitu nedostala svojí vinnou neposkytne součinnost k jeho překonání, porušuje tím dle mého názoru základní zásady civilního procesu. Dle mého názoru je totiž nutné si uvědomit, že ve většině případů bude trpět informačním deficitem strana žalující, která pravděpodobně zahájila řízení proto, aby hájila svá práva. Nikoli z důvodu toho, aby si spor a s ním související skutkové informace vymýšlela. Samozřejmě záleží na okolnostech konkrétních případů.

Myslím si, že je tento postup velice diskutabilní a neměl by být bez dalšího zavrhován nebo jak tvrdí Svoboda upínán na to, zda je protistrana schopna přenesená břemena unést, neboť toto dle mého názoru před samotným použitím vyšetřovacího důkazu nejde zcela jistě zjistit.

3.2.1 Formy vyšetřovacího důkazu

Jak již bylo výše uvedeno, pojem vyšetřovacího důkazu je vnitřně diferencovaný a neurčitý. Mimo to je také možné ho dle teorie prof. Macura navazující na teorii E. Peterse rozdělit do jednotlivých skupin podle toho, v jaké situaci bude použit. Jedná se o různé situace, kdy skutková tvrzení do řízení nejsou vnesena s požadovanou určitostí a důkazní návrh není po skutkové stránce detailně substancován.⁷⁹

První skupina zahrnuje případy, kdy navrhovateli důkazu není známý detailní průběh děje, na který se odvolává, a jehož znalost je nezbytná pro unesení důkazního břemene a úspěchu ve sporu. Poté teprve na základě procesního dokazování, které navrhuje, si vytvoří obraz o konkrétních a dostatečně substancovaných skutkových tvrzeních nezbytných pro rozhodnutí.⁸⁰ Nejvíce teorií uváděným příkladem takové situace byl nyní již praxí překonaný spor o určení otcovství. Žalovaný muž domnívající se, že není otcem dítěte, na svou obranu tvrdil, že nezletilé dítě žalující matky mu není podobné a vzhledem k tomu, že si je jistý, že žalující matka měla v rozhodné době poměr s jinými muži, navrhoval důkaz krevní zkouškou. Krevní zkouška představovala v těchto případech vyšetřovací důkaz. Soudy v těchto případech nařizovaly provedení důkazu, a to zejména v situaci, kdy byl poměr matky s jinými muži postaven na jisto, a to i přesto, že žalovaný otec označil důkaz k prokázání svých tvrzení zcela neurčitě, neboť z pravidla nevěděl, v čem spočívají krevní testy. Existovala zde ovšem

⁷⁹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 15

⁸⁰ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46 an.

domněnka, že na základě výsledku krevních testů teprve bude moci postavit svá skutková tvrzení na jisto a bránit se tak proti tvrzení žalující matky.⁸¹ Tento příklad je již praxí překonaný, neboť po nabytí účinnosti ZŘS se řízení o určení otcovství přeměnilo v řízení nesporné. V současné době již řízení o určení otcovství není sporem, nýbrž dle § 2 písm. r) a § 417 an. ZŘS se považuje za řízení nesporné.⁸² Mimo jiné v současné době se otcovství zjišťuje testy DNA, na základě kterých dochází k vypracování znaleckého posudku.

Druhá skupina zahrnuje případy, kdy důkazní návrh je neurčitý a zcela obecný, neboť procesní strana nezná podrobně průběh skutkových událostí, proto uvádí určité skutečnosti pouze podle svého vnitřního přesvědčení, tedy své vlastní domněnky. Strana ovšem v této situaci předpokládá, že na základě nového dokazování by mohla eventuálně získat podklad pro nová, a to již zcela konkrétní skutková tvrzení důležitá pro úspěch ve sporu.⁸³ Tato skupina se od první skupiny odlišuje především vyšší mírou obecnosti důkazního návrhu. Strana sporu se v této situaci domáhá dokazování skutkového děje, který mu není detailně znám. Typickým příkladem pro tuto skupinu případů může být řízení o návrhu na určení výživného manželky po rozvodu manželství, kdy se manželka domáhá určení vyživovací povinnosti vůči bývalému manželovi, neboť se není schopná sama žít a domnívá se, že toto je zapříčiněno právě rozvodem manželství. Žena proto navrhuje jako důkazní prostředek výslech bývalého manžela, který by měl prokázat, že žena není schopna se sama žít, a že tato neschopnost má svůj původ v manželství nebo vznikla v souvislosti s ním. Například může jít o situaci, kdy není žena schopna se sama žít, neboť se musí starat o děti narozené z bývalého manželství, přičemž za rozvodem manželství stojí právě bývalý manžel.

Třetí skupina je velice podobná druhé, odlišná je však v míře určitosti znalosti skutkového děje, který má být předmětem dokazování. V těchto případech navrhovatel zná pouze velice okrajově či zcela vůbec nezná skutkový děj a podává důkazní návrh na určitém řádně substancovaném tématu dokazování, které však uvádí zcela libovolně, pouze na základě domněnky.⁸⁴ Prof. Macur uvádí jako příklad situaci, kdy zástupce žalované firmy navrhne výslech přesně označeného zaměstnance firmy jako svědka, o němž se bez jakéhokoliv podloženého důkazu domnívá, že byl v rozhodné době přítomen v kanceláři firmy a viděl, že z ní byly odcizeny určité dokumenty. Dokazování zde představuje pouhou domněnku, která nemá oporu v dokazatelných skutečnostech, a proto nelze ani vytýkat neurčitost důkazního

⁸¹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 15

⁸² aktuální znění: Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

⁸³ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46 an.

⁸⁴ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46 an.

návrhu. Navrhovatel ovšem i v tomto případě předpokládá, že jeho tvrzení by se mohla potvrdit a vyšetřovací důkaz by mohl přinést nové informace na základě kterých, by mohl dosáhnout úspěchu ve sporu.⁸⁵

3.2.2 Dílčí závěr

Dle převažujícího mínění se za hlavní účel dokazování v civilním soudním řízení považuje potvrzení skutkových tvrzení navrhovatele, nikoliv vysvětlování skutkového stavu a doplňování tvrzení navrhovatele. V odborné literatuře bývá uváděno, že důkazní návrh musí být natolik určitý, aby mohla být soudem přezkoumána jeho opodstatněnost. Je ovšem obecně uznáváno, že strany sporu někdy mohou upadnout do tzv. *důkazní nouze* a nemají možnost dostatečně substancovat své důkazní návrhy. V takových případech by mělo být provedení vyšetřovacího důkazu připuštěno. Soudy však důkazní návrhy založené na obecném tvrzení bez opěrných bodů mechanicky odmítají či se s nimi vůbec nezabývají. V civilním procesu kontinentálního právního systému jsou takové důkazní návrhy považovány za nepřípustné a je jim prisuzován charakter libovůle.⁸⁶ Ústavní soud uvádí určitá kritéria, kdy je možné neakceptovat důkazní návrh, kdy jedním z nich je argument, dle kterého důkaz není schopen ani ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídací potencií.⁸⁷ Z toho je patrné, že rozhodovací praxe soudů se k vyšetřovacímu důkazu staví odměřeně. Obecně se vyžaduje, aby důkazní návrh byl podložen alespoň skutkovými opěrnými body.⁸⁸

Problematika informačního deficitu a vyšetřovacího důkazu stále četněji proniká do více oblastí práva, jako jsou např. finanční právo nebo právo obchodních korporací. Názor, který je rozšířen v oblasti kontinentálního systému, podle něhož se problematika vyšetřovacího důkazu vztahuje pouze na oblast soukromoprávních sporů, které jsou spojeny s intimní sférou stran sporu, je již dávno neadekvátní.⁸⁹

I přes to, že vyšetřovací důkaz je pojem, který je vnitřně diferencovaný a zahrnuje více procesních jevů, myslím, si, že by soudy neměl být bez dalšího opomíjen. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení hraje klíčovou roli při dosahování spravedlnosti rozhodnutí. Přestože je zvyklostí soudů spoléhat pouze na tvrzení stran zatížených důkazním břemenem a jimi předložené důkazy, vyšetřovací důkaz by mohl do procesu přinést nezbytnou objektivitu. Díky

⁸⁵ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46 an.

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ nález Ústavního soudu ze dne 23. 9. 2005, sp. zn. III. ÚS 359/05 (N 22/2005 SbNU 38/2005)

⁸⁸ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46 an.

⁸⁹ MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46 an.

vyšetřování je možné odhalit skryté informace, které mohou být klíčové pro výsledek sporu. Navíc poskytuje stranám možnost podat veškeré relevantní informace a účastnit se procesu s pocitem, že jejich případ byl důkladně a spravedlivě zkoumán. Opomenutí vyšetřovacího důkazu by mohlo vést k neúplnému pochopení průběhu případu a následně k nespravedlivému rozhodnutí. Z těchto důvodů by proto dle mého názoru měl být vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení po vzoru anglosaského civilního procesu do řízení více začleněn a měl by být považován za nezbytnou součást procesu, která napomáhá k dosažení spravedlnosti a důvěry v právní systém.

3.3 Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem

3.3.1 Úvod do vysvětlovací povinnosti a její podobnost k vyšetřovacímu důkazu

Další významným procesním institutem napomáhajícím kompenzaci informačního deficitu je vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem. Zřejmě nebude překvapením, že ani tato povinnost není výslovně zakotvena v právních předpisech. Existenci a možnost aplikace vysvětlovací povinnosti je ovšem možné dle některých autorů dovodit prostřednictvím výkladu ústavně zaručených práv a základních zásad civilního procesu. Předpokladem uskutečňování funkce civilního procesu je totiž respektování ústavní zásady rovnosti stran před soudem. Jedná se také o jednu ze základních zásad civilního soudního řízení. Uplatnění zásady rovnosti má umožnit obou stranám sporu rovný přístup k informacím o skutečnostech, na jejichž základě uplatňují své nároky. Jestliže nastane situace, kdy jedna z procesních stran nemá reálnou možnost potřebné informace získat a dostává se tím do důkazní nouze, je funkce civilního procesu jako prostředku pravdivého zjišťování skutkového stavu prakticky znemožněna a civilní řízení tím přestává plnit svou funkci. Poté je v řízení nutné připustit použití vysvětlovací povinnosti protistrany jako prostředku kompenzace informačního deficitu.⁹⁰ Je ovšem zajímavé, že ačkoliv institut vyšetřovacího důkazu má sloužit také k překonání informačního deficitu, není v soudní praxi a judikatuře tak hojně zmiňován a využíván jako institut vysvětlovací povinnosti.

Vysvětlovací povinnost je někdy nazývána také jako sekundární břemeno tvrzení. Jak již název napovídá, je tomu zřejmě proto, že na stranu nezatíženou procesními břemeny přechází povinnost a odpovědnost v podobě vysvětlovací povinnosti.

⁹⁰ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 119

Vysvětlovací povinností strany nezatížené důkazním břemenem se rozumí povinnost této procesní strany, které má na rozdíl od strany důkazním břemenem zatížené trpící informačním deficitem dostatek informací k tomu, aby podrobně objasnila, vysvětlila a doplnila skutkový stav, tyto informace doplnit.⁹¹ Jejím smyslem by mělo být v řízení zabránit nežádoucí situaci, kdy skutkový stav by zůstal neobjasněn z důvodu neúplné znalosti skutkového stavu účastníkem, kterého tíží břemeno tvrzení a břemeno důkazní.⁹² Strana zatížená těmito břemeny se může ocitnout v situaci, kdy objektivně není schopna znát všechny rozhodné skutečnosti, přičemž tyto rozhodné skutečnosti zná protistrana.⁹³ V souvislosti s procesní zásadou rovnosti je nutné procesní straně, která nemá reálnou možnost získat potřebné informace, ačkoliv je má k dispozici druhá strana, poskytnout součinnost k překonání tohoto nežádoucího stavu a uložit vysvětlovací povinnost procesní straně, která potřebnými informacemi disponuje a jako jediná je může do řízení vnést.⁹⁴ Lze tedy konstatovat, že vysvětlovací povinnost vzniká jako důsledek procesní aktivity strany zatížené důkazním břemenem a přenáší procesní aktivitu na druhou stranu sporu.⁹⁵ Vysvětlovací povinnost totiž zavazuje druhou stranu sporu, aby v řízení podala vysvětlení a uvedla všechny rozhodné skutkové okolnosti k objasnění případu, jež by za normálních okolností měla uvést procesní strana důkazním břemenem zatížená.⁹⁶

Macur uvádí, že vysvětlovací povinnost je specifickým případem vyšetřovacího důkazu.⁹⁷ Tento závěr odůvodňuje tvrzením, že vyšetřovací důkaz má sloužit jako prostředek k tomu, aby poskytl straně sporu zatížené důkazním břemenem možnost poznání nových skutečností důležitých pro konkretizaci svých skutkových tvrzení a prokázání jejich pravdivosti, ač sám o sobě není způsobilý takový důkaz o pravdivosti skutkových tvrzení přinést.⁹⁸ Vysvětlovací povinnost lze proto chápat jako jednu z možných forem či dokonce jednu ze složek vyšetřovacího důkazu, neboť by měla také do řízení přinést vysvětlení a objasnění skutkových tvrzení. Macur zastává názor, že realizace vysvětlovací povinnosti v řízení je v podstatě vykonání vyšetřovacího důkazu.⁹⁹ Vysvětlovací povinnost a vyšetřovací

⁹¹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 97

⁹² MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 121

⁹³ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2016, s. 592

⁹⁴ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 121

⁹⁵ Tamtéž

⁹⁶ MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 121

⁹⁷ MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 5, s. 200–205

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 96

důkaz je ovšem nutné v určitých ohledech odlišovat. Důsledkem použití institutu vyšetřovacího důkazu je tzv. *obrácení důkazního břemene*, přičemž neunesení důkazního břemene není v řízení sankcionováno. V případě, že strana nerespektuje procesní břemeno, neporušuje tím žádnou procesní povinnost, a tedy nejedná protiprávně. V takovém jednání lze spatřovat rozpor pouze s jejími vlastními zájmy. Procesní břemena jako taková nedonucují k určitému jednání v řízení, nýbrž je ponecháno na úvaze stran, jak bude v řízení postupovat a jaké úkony učiní. Nerespektováním procesního břemene ovšem strana riskuje reálný neúspěch ve sporu.¹⁰⁰

Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem je naproti tomu procesní povinností v plném slova smyslu, přičemž za porušení takové povinnosti může být soudem uložena sankce. Vysvětlovací povinnost je povinností zejména kvůli tomu, že pokud by měla strana podat určité vysvětlení ve prospěch protistrany, a k takovému jednání by byla podnícena „*pouze*“ důkazním břemenem, pravděpodobně by vysvětlení nepodala, neboť by takové jednání nebylo v jejím zájmu. Nepříznivé následky po odmítnutí vysvětlení by pak zatížily právě protistranu, která není schopná skutkové informace přednést či konkretizovat.¹⁰¹ Nesplnění vysvětlovací povinnosti stranou nezatíženou důkazním břemenem je proto dle ustálené soudní praxe sankcionováno hodnocením důkazu v neprospěch strany, která vysvětlovací povinnost nesplnila.¹⁰² Je ovšem nutné zohlednit, zda sankce v podobě neúspěchu ve sporu z důvodu nerespektování důkazního břemene není z pohledu strany sporu rovna sankci v podobě hodnocení důkazu v neprospěch této strany z důvodu nesplnění vysvětlovací povinnosti. Tím by takové rozlišení z důvodu sankcí v podstatě ztrácelo reálný smysl.

Propojenost vysvětlovací povinnosti a vyšetřovacího důkazu lze shledat také v tom, že vysvětlovací povinnost může spočívat v označení důkazu, který se následně mění ve vyšetřovací důkaz a dle pravidel uvedených výše jeho prostřednictvím soud zjistí chybějící relevantní skutečnosti nezbytné pro rozhodnutí.¹⁰³

3.3.2 Předpoklady pro uplatnění vysvětlovací povinnosti a sankce za její nesplnění

Vysvětlovací povinnost v rámci civilního soudního řízení není univerzálně platným institutem, který by se aplikoval v každém případě. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené

¹⁰⁰ MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 5, s. 200–205

¹⁰¹ MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 5, s. 200–205

¹⁰² rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 22 Cdo 883/2010 (C 10697 – Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 16/2012)

¹⁰³ ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 281

důkazním břemenem může vzniknout pouze za předpokladu, že procesní strana, která je zatížena břemenem tvrzení a břemenem důkazním nemá a objektivně nemůže mít k dispozici informace o skutečnostech významných pro rozhodnutí a zároveň za předpokladu, že protistrana, která má být touto povinností zatížena je schopna bez obtíží tyto informace o skutečnostech do řízení vnést. Macur uvádí, že vysvětlovací povinnost straně nezatížené důkazním břemenem nemůže vzniknout, pokud je zřejmé, že skutkovými informacemi bezprostředně nedisponuje, ale musela by je zajišťovat a vynaložit určité ztížené úsilí.¹⁰⁴ K tomuto je ovšem opět potřeba přistupovat restriktivně. Otázkou totiž zůstává, jak může být v řízení před soudem zřejmé, zda strana, která má být zatížena vysvětlovací povinností potřebnými informacemi disponuje či nikoliv. Z toho důvodu je nutné zohlednit další předpoklad, a to nutnost přednesení alespoň tzv. „*opěrných bodů*“ stranou zatíženou procesními břemeny, která se domáhá svého nároku u soudu.

Vysvětlovací povinnost by zřejmě neměla být aplikována sama o sobě bez alespoň minimálního přispění procesní strany zatížené břemeny. Z důkazní nouze jedné procesní strany by dle obecných právních principů neměly být vyvozovány povinnosti, co by zatěžovaly protistranu. Z toho důvodu by strana zatížená procesními břemeny měla uvést alespoň tzv. „*opěrné body*“ skutkového stavu. Protistrana je pak povinna objasnit pouze ty skutečnosti, na které strana zatížená procesními břemeny alespoň rámcově odkázala, neboť žalovanému nemůže nikdy vzniknout povinnost iniciativně proti sobě samému poskytnout žalobci skutkový materiál, který nebyl žalobcem ani rámcově uplatněn. Jen v tomto případě je vysvětlovací povinnost v souladu s procesními zájmy žalovaného.¹⁰⁵ Judikatura po vzoru teorií prof. Macura většinou uvádí, že: „*Jestliže strana zatížená důkazním břemenem přednese alespoň „opěrné body“ skutkového stavu a zvýší tak pravděpodobnost svých skutkových tvrzení, nastupuje vysvětlovací povinnost protistrany.*“¹⁰⁶ Opěrnými body jsou především: „*tvrzení a podklady, které odůvodňují závěr, že se účastník bez své viny ocitl v informační a důkazní nouzi, kterou sám nemůže překonat.*“¹⁰⁷ Pokud tedy tato strana přednese alespoň opěrné body skutkového stavu, může to také napomoci soudci ve zhodnocení, zda strana, která má být zatížena vysvětlovací povinností potřebnými informacemi disponuje či nikoliv.

¹⁰⁴ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 145

¹⁰⁵ MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 126

¹⁰⁶ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 22 Cdo 883/2010 (C 10697 – Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 16/2012)

¹⁰⁷ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 113

S vysvětlovací povinností úzce souvisí otázka substancování důkazního návrhu, na jehož základě se strana zatížená důkazním břemenem domáhá vysvětlení rozhodných skutečností od druhé procesní strany. Substancováním se rozumí hodnocení skutkových přednesů a návrhů stran z hlediska jejich určitosti. Substancování předpokládá takovou konkretizaci tvrzených skutečností, aby mohly být učiněny konkrétním předmětem dokazování.¹⁰⁸ V některých případech však vzhledem k nedostatku skutkových informací na straně zatížené důkazním břemenem není substancování skutkových přednesů pro dokazování zcela možné. Poté je nutné zvážit právě aplikaci institutu vysvětlovací povinnosti. K tomuto Macur uvádí, že neznamená, že druhé straně automaticky vzniká ohledně rozhodných skutečností vysvětlovací povinnost. Tato povinnost dle něj vzniká pouze tehdy, když se strana, kterou zatěžuje břemeno substancování nacházela mimo průběh rozhodného děje.¹⁰⁹ Tento názor ale dle mého pohledu představuje určitou zjednodušující perspektivu, která zanedbává komplexnost situací, v kterých může informační deficit nastat. Je totiž zřejmé, že v určitých případech, byť se strana rozhodného děje přímo účastnila, může i přes to trpět nedostatkem informací či důkazů k jejich potvrzení, které může předložit pouze protistrana. Je proto důležité zohlednit i širší kontext dané konkrétní situace. I v situaci, kdy strana nemůže poskytnout substancovaný přednes skutkových okolností i přes to, že se průběhu rozhodného děje účastnila, by ji měla být poskytnuta možnost snížit požadavky kladené na břemeno substancování. Jinými slovy po přednesení alespoň opěrných bodů skutkového stavu stranou zatíženou procesními břemeny, která žádá uložení vysvětlovací povinnosti protistraně, by soud měl v řízení k takovému postupu přistoupit.

V souvislosti s vysvětlovací povinností dále vyvstává otázka, zda strana, která má být takovou povinností zatížena může odepřít vysvětlení. Zájmy a cíle soupeřících procesních stran v kontradiktorním soudním řízení jsou individuální, subjektivní a protikladné, neboť každá usiluje především o prosazení svého nároku či obrany. Z toho důvodu je otázka odepření vysvětlovací povinnosti problematická. Je sporné, zda by strany měly být omezeny v možnosti odepřít výpověď založenou vysvětlovací povinností z důvodu důležitých osobních zájmů.¹¹⁰ Dle ustanovení § 126 o.s.ř. může svědek odepřít výpověď jen v případě, jestliže by svou výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým. Toto pravidlo je možné použít analogicky i na výpověď účastníka řízení v důsledku uložení vysvětlovací

¹⁰⁸ MACUR, Josef. Břemeno substancování v civilním soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 1999, roč. 6, č. 6-7, s. 7-19

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 165

povinnosti. V případě nebezpečí trestního stíhání by tedy strana, jíž je ukládána vysvětlovací povinnost, měla mít možnost odepřít vysvětlení. Dalšími důvody pro odepření vysvětlení mohou být hospodářské, obchodní a služební tajemství, která jsou chráněna povinností mlčenlivosti. Zde se aplikuje ustanovení § 124 o.s.ř. stanovující pravidlo ohledně dokazování. Dokazování je dle zákona třeba provádět tak, aby byla šetřena povinnost zachovávat mlčenlivost o utajovaných informacích chráněných zvláštním zákonem. Z toho důvodu nelze připustit porušení mlčenlivosti o utajených informacích ani v případě vysvětlovací povinnosti.

Dle Macura je právo na odepření vysvětlení nutné posuzovat v souvislosti s problematikou důkazu výsledkem účastníka řízení. Důkaz výsledkem účastníka dle českého civilního procesu není možné žádným způsobem vynucovat. Není tedy možné v této souvislosti procesní straně ukládat pořádkové pokuty či tresty. Soud proto není oprávněn ani jakkoliv vynucovat od procesní strany splnění její vysvětlovací povinnosti. Účastník řízení má právo se volně rozhodnout, zda bude vypovídat či nikoliv. Macur uvádí, že toto platí i pro odepření vysvětlení stranou nezatíženou důkazním břemenem.¹¹¹ Je ovšem nutné podotknout, že i když strana není povinna vysvětlení poskytnout a nemůže být za takové odepření sankcionována, soud však může neodůvodněné odmítnutí poskytnutí vysvětlení podrobit volnému hodnocení důkazů, a z toho důvodu vyvodit pro stranu nepříznivé následky v podobě hodnocení důkazů v její neprospěch a případný neúspěch ve sporu. Judikatura Nejvyššího soudu konstantně uvádí, že: „*nesplnění vysvětlovací povinnosti bude mít za následek hodnocení důkazu v neprospěch strany, která vysvětlovací povinnost nesplnila.*“¹¹² Sankcí za nesplnění vysvětlovací povinnosti je tedy hodnocení důkazu v neprospěch strany zatížené vysvětlovací povinností a její případný následný neúspěch ve sporu.

3.3.3 Vysvětlovací povinnost v soudní praxi a judikatuře

Na rozdíl od institutu vyšetřovacího důkazu je vysvětlovací povinnost konstantně zmiňována v judikatuře vyšších i nižších soudů jako prostředek řešení informačního deficitu. V judikatuře je možné nalézt nespočet případů, v nichž výrazně figuruje otázka vysvětlovací povinnosti procesní strany, která není zatížena břemenem tvrzení a břemenem důkazním.¹¹³

¹¹¹ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 168

¹¹² rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 22 Cdo 883/2010 (C 10697 – Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 16/2012)

¹¹³ MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 97

Stěžejním rozhodnutím pro institut vysvětlovací povinnosti je bezpochyby náleží Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07. Tento náleží se stal klíčovým s ohledem na pozdější právní praxi v oblasti překonávání informačního deficitu. Tento náleží poskytl prvotní interpretaci vysvětlovací povinnosti v judikatuře po vzoru prací prof. Macura, a stal se tak základem pro budoucí právní argumentaci a rozhodování nižších soudů. Tento náleží judikoval, že: „*i když není povinností procesní strany poskytovat důkazní materiál proti sobě samotné, průlomem do tohoto principu je vysvětlovací povinnost strany nezátížené důkazním břemenem na jejímž základě procesní strana, nezátížená (subjektivním) břemenem důkazním a břemenem tvrzení, podrobně vysvětluje a objasňuje skutečnosti, o nichž má dostatečné informace, ačkoliv tyto skutečnosti by měl ve vlastním zájmu ve svých skutkových tvrzeních podrobně přednést její odpůrce; ten však potřebnými informacemi nedisponuje a nemá ani reálnou možnost získat je jiným způsobem než na základě substancovaného přednesu druhé procesní strany.*“¹¹⁴ Dále judikoval: „*Vysvětlovací povinnost procesní strany nezátížené důkazním břemenem vychází z ústavního hlediska z principu rovnosti zbraní, který se nutně musí vztahovat i na shromažďování skutkového materiálu v řízení ovládaném zásadou projednací. Shromažďování skutkového materiálu iniciativou procesních stran může plnit svoji funkci jenom za předpokladu, že obě strany mají stejnou možnost přístupu k informacím důležitým pro objasnění rozhodných skutečností. Jestliže jedna z procesních stran nemá reálnou možnost získat potřebné informace a je tedy postižena „informačním deficitem“, je ohroženo nebo porušeno její právo na „spravedlivý proces“. Z objektivního hlediska je informačním deficitem procesní strany zase ohrožena nebo porušena základní společenská funkce civilního procesu, spočívající v poskytování ochrany skutečným subjektivním hmotným právům, jež vyplývají z pravdivě zjištěného skutkového stavu.*“¹¹⁵ Předmětem tohoto konkrétního soudního řízení byl dříve existující spor o určení otcovství, kdy stěžovatel podal ústavní stížnost, v níž namítal, že došlo k porušení jeho základních práv z důvodu vynucení splnění povinnosti podrobit se testům DNA. Stěžovatel se v řízení před obecným soudem odmítl podrobit odebrání vzorků DNA a stěžoval tak postup řízení o určení otcovství. Ústavní soud proto stanovil, že v tehdejší sporném řízení o určení otcovství je soud oprávněn uložit muži, aby strpěl odběr vzorků DNA a tato povinnost může být i vynucena prostřednictvím pořádkových opatření.¹¹⁶

¹¹⁴ náleží Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07 (N 42/2008 SbNU 48/2008)

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ náleží Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07 (N 42/2008 SbNU 48/2008)

Tento precedenční případ se stal nezbytným krokem ve vývoji použití vysvětlovací povinnosti v české právní praxi a konsolidaci právního systému v oblasti informačního deficitu strany zatížené důkazním břemenem.

Dalším významných rozhodnutím v oblasti vysvětlovací povinnosti je usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 22 Cdo 883/2010. Soud rozhodoval ve věci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jak tomu bylo za dřívější právní úpravy. Dnes by se jednalo o vypořádání společného jmění manželů. Soud řešil otázku týkající se vypořádání majetkových hodnot, které účastníci získali za trvání manželství. Toto rozhodnutí doplnilo precedenční nálezy ústavního soudu, neboť stanovilo rozšiřující podmínky pro aplikaci vysvětlovací povinnosti, kterými je přednesení alespoň tzv. *opěrných bodů* skutkového stavu stranou zatíženou procesními břemeny. Rozhodnutím bylo judikováno, že: *„Obecně platí, že důkazní břemeno ohledně určitých skutečností leží na tom účastníku řízení, který z existence těchto skutečností vyvozuje pro sebe příznivé právní důsledky; jde o toho účastníka, který existenci těchto skutečností také tvrdí. V některých případech strana zatížená důkazním břemenem však objektivně nemá a nemůže mít k dispozici informace o skutečnostech významných pro rozhodnutí ve sporu, avšak protistrana má tyto informace k dispozici. Jestliže pak strana zatížená důkazním břemenem přednese alespoň „opěrné body“ skutkového stavu a zvýší tak pravděpodobnost svých skutkových tvrzení, nastupuje vysvětlovací povinnost protistrany; nesplnění této povinnosti bude mít za následek hodnocení důkazu v neprospěch strany, která vysvětlovací povinnost nesplnila.“*¹¹⁷ Rozhodnutí také stanovilo následek za nesplnění vysvětlovací povinnosti.

Na citovaná rozhodnutí později navazují mnohá rozhodnutí Nejvyššího soudu. Pár vybraných rozhodnutí Nejvyššího soudu jako typických příkladů použití vysvětlovací povinnosti v civilním soudním řízení pro lepší pochopení celého institutu proto uvádím níže.

Dalším příkladem použití institutu vysvětlovací povinnosti je opět rozhodnutí o vypořádání SJM. V tomto judikovaném případě šlo o to, že v řízení o vypořádání SJM žalobkyně tvrdila, že žalovaný měl v době zániku SJM k dispozici značné částky náležející do SJM. Protože však nevěděla, u které banky byly uloženy, a tedy nemohla navrhnout přímé důkazy k tomuto tvrzení, soudy k němu nepřihlédly. Nepovažovaly též za významné tvrzení, že žalovaný krátce po zániku SJM zakoupil luxusní byt. Žalobkyně proto proti rozhodnutí nižších soudů podala dovolání. Dovolací soud přihlédl k tvrzení žalobkyně a zohlednil, že mohlo jít o důležitý důkaz o existenci finančních prostředků v dispozici žalovaného. Dovolací

¹¹⁷ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 22 Cdo 883/2010 (C 10697 – Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 16/2012)

soud rozeznal problematiku informačního deficitu strany zatížené důkazním břemenem a judikoval, že v daném případě měla být aplikována vysvětlovací povinnost protistrany, tedy v tomto případě žalovaného manžela, který neuvedl, jak prostředky k zakoupení bytu získal. Pokud by nevysvětlil a neprokázal, jak prostředky k zakoupení bytu získal, bylo by nutno dojít k závěru, že šlo o společné prostředky, jejichž vypořádání se žalobkyně domáhala. Nejvyšší soud v tomto případě stanovil, že: „*Jestliže tedy existenci takových prostředků nebylo možno podle názoru obou soudů ve věci rozhodujících vzít za prokázanou jen proto, že žalobkyně nemohla uvést čísla účtů žalobce, spočívá jejich rozhodnutí na nesprávném posouzení právní otázky – řešení informačního deficitu strany zatížené důkazním břemenem – a dovolací důvod nesprávného právního posouzení věci je tak dán právem.*“ Nejvyšší soud na základě této věci dále judikoval obecné východisko: „*Jestliže jeden z manželů krátce po rozvodu manželství zakoupil drahou věc, nasvědčuje to správnosti tvrzení protistrany o tom, že v době zániku společného jmění disponoval společnými prostředky ve větším rozsahu. Jestliže nevysvětlí a neprokáže, jak prostředky k zakoupení věci získal, je nutno dojít k závěru, že šlo o prostředky společné.*“¹¹⁸ Z tohoto je mimo jiné patrná sankce za nesplnění vysvětlovací povinnosti v podobě hodnocení důkazů z neprospěch strany, které byla tato povinnost uložena.

Informační deficit a vysvětlovací povinnost se však objevují i v jiných typových případech, a to například v souvislosti s problematikou dobré víry a neoprávněné stavby. V konkrétním případě Nejvyšší soud judikoval: „*Tvrzení skutkových okolností ohledně nedostatku dobré víry stavebníka leží na tom účastníkovi, který ji popírá; protože o okolnostech vedoucích stavebníka k přesvědčení, že stavěl na vlastním pozemku, z povahy věci protistrana (vlastník pozemku) mnohdy nemůže být – na rozdíl od toho, jehož dobrá víra je presumována – informována, může podle okolností věci nastoupit vysvětlovací povinnost procesní strany nezatížené důkazním břemenem, tedy stavebníka.*“¹¹⁹

Informační deficit se objevuje i v řízeních ohledně žalob o zaplacení. V konkrétním případě šlo o spor vlastníků bytových jednotek jako žalobců a správcem společných prostor jako žalovaným. Žalobci tvrdili, že nejsou schopni doložit svá tvrzení o tom, že žalovaný v uvedených letech využíval prostředky získané od třetích osob (nájemců) za pronájem společných prostor v rozporu se svými oprávněními. Soud dospěl k závěru, že „*žalobci své důkazní břemeno neunesli a nesprávné hospodaření žalovaného neprokázali, přestože*

¹¹⁸ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2014, sp. zn. 22 Cdo 2851/2013 (C 13597 – Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 24/2014)

¹¹⁹ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 22 Cdo 4925/2016 (C 16380 – Soubor rozhodnutí a stanovisek NS, 3/2018)

*objektivně nemají a nemohou mít k dispozici informace o skutečnostech významných pro rozhodnutí. Byl to naopak žalovaný, který měl povinnost řádně vést účetní evidenci a další listiny prokazující správnost hospodaření, a jehož proto tížila vysvětlovací povinnost. Nesplnil-li ji, bylo na odvolacím soudu hodnotit tuto skutečnost v jeho neprospěch.*¹²⁰

Rozhodnutí Nejvyššího soudu zabývajících se informačním deficitem a vysvětlovací povinností je nespočet, vysvětlovací povinnost je využívána dále například ve sporech ohledně bezdůvodného obohacení, náhrady škody či tzv. *medicínských sporech*, o kterých se budu podrobněji zmiňovat v souvislosti s obrácením důkazního břemene.¹²¹

3.3.4 Dílčí závěr

Jak již bylo výše uvedeno, institut vysvětlovací povinnosti je v praxi a judikatuře hojně využíván na rozdíl od institutu vyšetřovacího důkazu, o kterém se judikatura zmiňuje pouze okrajově. I když není v právních předpisech výslovně upravena, soudy ji prostřednictvím své judikatury obecně uznávají. Většina judikatury vychází z tvrzení a závěrů obsažených v publikacích prof. Macura. To je dle mého názoru zapříčiněno tím, že neexistuje více českých autorů, kteří by se tímto problémem tak detailněji zabývali nebo s Macurovými závěry polemizovali. Závěry prof. Macura a samotné judikatury jsou proto skoro totožné. Myslím si, že vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem by měla postupem času získat své místo v samotných procesních právních předpisech. Vysvětlovací povinnost by v mohla být upravena v části třetí hlavě druhé civilního soudního řádu, kde je zakotveno procesní dokazování. Jako nejvhodnější řešení se mi jeví v novém procesním předpise přidat ustanovení o způsobech kompenzace informačního deficitu procesních stran včetně vysvětlovací povinnosti.

Vysvětlovací povinnost kolide se zájmem procesní strany na neposkytnutí tvrzení či důkazů proti sobě samé. Tato kolize je jedním z nejvýraznějších problémů při uplatnění institutu vysvětlovací povinnosti v řízení. Obecně by neměly být vysvětlovací povinnosti porušeny procesní zásady a postavení stran v kontradiktorním sporném řízení. Žádná ze stran nemůže být povinna proti sobě samému poskytnout skutkový materiál či napomáhat druhé procesní straně při objasnění skutkového stavu. V případě, že strana zatížená procesními břemeny nemá žádnou reálnou možnost získat potřebné informace a je zřejmé, že tyto má pravděpodobně k dispozici

¹²⁰ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 2020, sp. zn. 27 Cdo 2564/2019 (www.nsoud.cz)

¹²¹ viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2014, sp. zn. 30 Cdo 2822/2013 (www.nsoud.cz) nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2017, sp. zn. 30 Cdo 698/2017 (C 17060 – Soubor rozhodnutí a stanovisek NS, 3/2019)

druhá strana sporu, je nutné ji v zájmu zachování rovnosti poskytnou součinnost k překonání tohoto stavu a uložit druhé straně vysvětlovací povinnost. V tomto ohledu souhlasím se Svobodou, který uvádí, že žádná strana sporu by neměla mít právo profitovat z nespravedlivé výhody pramenící z toho, že svévolně zadržuje informace, které nelze zjistit jinak než jejím prostřednictvím.¹²² Myslím si, že pokud strana žalující přednese alespoň rámcově opěrné body skutkového stavu, z kterých může být patrné, že potřebné informace může zajistit pouze protistrana, je namístě v řízení přistoupit k použití vysvětlovací povinnosti. V tomto případě by mělo právo na nepřednesení důkazů proti sobě samému ustoupit v zájmu zjištění skutečného skutkového stavu.

Podobně jako institut vyšetřovacího důkazu je vysvětlovací povinnost důležitým nástrojem, který slouží k dosažení spravedlnosti v řízení a naplnění práva na spravedlivý proces. Lze tedy konstatovat, že tento institut hraje klíčovou roli při dosahování rovnosti stran v civilním soudním řízení, a to zejména v oblasti přednesů skutkového stavu. Vzhledem k možné nerovnováze skutkových informací mezi stranami sporu může vysvětlovací povinnost straně, která není zatížena důkazním břemenem, poskytnout příležitost aktivně se zapojit do procesu, sdělit své argumenty a doložit svá tvrzení. Tímto způsobem může být zajištěno spravedlivější prostředí pro řešení sporů a může být minimalizováno riziko, že by jedna strana utrpěla neúspěch ve sporu kvůli nedostatku informací nebo důkazů, které má k dispozici protistrana. Vysvětlovací povinnost proto dle mého názoru představuje důležitý nástroj pro zajištění spravedlivého a rovného civilního soudního řízení.

3.4 Obrácení důkazního břemene

S vyšetřovacím důkazem i vysvětlovací povinností úzce souvisí procesní jev nazývaný jako obrácení důkazního břemene. Byť obecné koncepce důkazního břemene kladou na strany sporu těmito břemeny zatížené povinnost předložit dostatečné důkazy pro prokázání svých tvrzení, existují situace, kdy se toto břemeno může obrátit a zatížit tak druhou stranu sporu.

Ústavní soud ve svém nálezu judikoval, že je možné přistoupit k obrácení důkazního břemene v zájmu zachování principu rovnosti účastníků řízení. Stanovil ovšem, že takový postup soudu je prostředek *ultima ratio* a jeho použití je namístě pouze tehdy, když tvrzení strany sporu nelze prokázat ani uložením vysvětlovací povinnosti protistraně.¹²³ Obrácení důkazního břemene je proto až krajním řešením a představuje *ultima ratio* mezi způsoby

¹²² SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 119

¹²³ náleží Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 14/17 (N 84/2018 SbNU 89/2018)

zajišťující rovnost zbraní mezi procesními stranami.¹²⁴ Jedná se o jakési speciální pravidlo odchylné od zákonem daných pravidel o důkazním břemenu. Obrácení důkazního břemene vede k reálnému přenesení břemene tvrdit nebo prokazovat z účastníka zatíženého těmito břemeny na zpravidla protistranu. Protistrana je pak nucena dostát břemenům za účastníka, jehož tyto břemena původně zatěžovala.¹²⁵

Lavický se přiklání k německé procesualistice a uvádí, že obrácení důkazního břemene představují ty případy, kdy soud posuzuje dělení objektivního důkazního břemene odchylně od zákona. V souvislosti s tím dále uvádí, že soudce se nemůže *ad hoc* odchylně od pravidel o dělení důkazního břemene. Odchylné posouzení takového dělení je možné jen na základě soudcovského dotváření práva.¹²⁶ K obrácení důkazního břemene proto nemusí docházet pouze v případech výslovně stanovených zákonem jako je tomu například u diskriminačních sporů dle ustanovení § 133a odst. 2 o.s.ř. Judikaturou bylo dovozeno, že k obrácení důkazního břemene může docházet i v případech zaviněného zmaření důkazu protistranou, jako je například úmyslné zničení nebo ztráta důkazu. Dle Matznera se v takovém případě obrácení důkazního břemene v souladu s obecnou zásadou, podle níž nesmí nikdo těžit ze svého protiprávního jednání, stává jakousi sankcí za zmaření důkazu, která nastupuje *extra legem*.¹²⁷

Závěrem je nutné podotknout, že s obrácením důkazního břemene v důsledku důkazní nouze se v českém civilním procesu setkáváme nejčastěji souvislosti s tzv. *medicínskoprávními spory*.¹²⁸

3.5 Tzv. medicínskoprávní spory jako typický příklad problematiky informačního deficitu

Tzv. medicínskoprávní spor je konflikt mezi pacientem a lékařem, případně zdravotním zařízením, který vzniká v souvislosti se zdravotnickou péčí. Tento spor obvykle nastává, když pacient tvrdí, že mu lékař nebo zdravotnické zařízení způsobili škodu nebo neposkytli odpovídající péči, a proto se uchýlil k soudnímu řešení tohoto konfliktu. Tyto spory často vyžadují podrobné posouzení lékařské dokumentace, odborné svědectví a právní analýzu, aby

¹²⁴ VALUŠ, Antonín. *Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní péče*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 133

¹²⁵ SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 120

¹²⁶ LAVICKÝ, Petr. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 227

¹²⁷ Matzner, Jiří. *Dokazování v civilním řízení a obrácení důkazního břemene*. [online]. [pravniprostor.cz](https://www.pravniprostor.cz), 25. 7. 2018 [cit. 5. 3. 2024]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/ht-dokazovani-v-civilnim-řízení-a-obraceni-dukazniho-bremene>

¹²⁸ ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 282

bylo možné určit, zda došlo k porušení lékařských povinností a zda to mělo za následek škodu pro pacienta. Bohužel mezi pacientem a lékařem existuje značná informační asymetrie. Medicína obsahuje mimořádné složitosti a technické náročnosti a je proto nemyslitelné, aby se pacient, který nemá lékařské vzdělání mohl svými znalostmi lékaři vyrovnat a být mu tak rovnocenným protivníkem.¹²⁹

Pacient je procesní stranou, která je zatížena důkazním břemenem, neboť je v postavení žalobce, který se domáhá svého nároku. I když je zatížen důkazním břemenem a měl by svůj případ před soudem přednést natolik určitě, aby bylo možné jej projednat, je ve velmi obtížném postavení, neboť musí tvrdit a prokazovat skutečnosti, kterým pro jejich ryze odbornou medicínskou povahu nerozumí.¹³⁰ Předpokladem prokázání protiprávního jednání lékaře či lékařského zařízení a zároveň základním zdrojem, ze kterého může pacient získat skutkové informace je zdravotnická dokumentace. K této dokumentaci by měl mít pacient umožněný přístup, aby z ní mohl pořizovat opisy či kopie.¹³¹ Problém ovšem nastává v případě nesprávného vedení zdravotnické dokumentace či jejím dodatečným upravováním ze strany lékaře. To má za následek nemožnost pacienta uplatnit dostatečná substancovaná tvrzení a důkazní návrhy. Pacient se často dostává do situace, kdy mu je dokumentace sice předložena, ale informace v ní jsou natolik vágní, že nemá možnost prokázat chybný postup lékaře. Pacient proto nemůže navrhnout důkazy k prokázání svých tvrzení v důsledku absence faktů ze zdravotnické dokumentace (či její samotné absence) a ocitá se tak v informačním deficitu.¹³²

Ústavní soud judikoval, že „ačkoliv zásadně leží důkazní břemeno ohledně prokázání existence všech předpokladů odpovědnosti za újmu na poškozeném, v případě tzv. medicínských sporů mezi pacientem a poskytovatelem lékařských služeb je zřejmé, že pacient nebude - pro své odborně a materiálně značně nevýhodnější postavení ve srovnání s postavením lékaře - obvykle schopen předložit veškeré důkazy na podporu svých tvrzení. Tak je tomu zvláště v případech, kdy některý z předpokladů odpovědnosti za újmu může být prokázán pouze či zejména za pomoci zdravotnické dokumentace, jíž však disponuje žalovaný - poskytovatel lékařských služeb. Ten má v tomto právním vztahu převahu, a proto by měla být pacientova práva chráněna důsledněji.“¹³³ V jiném nálezu Ústavní soud stanovil možnost obrácení

¹²⁹ HOLČAPEK, Tomáš. *Dokazování v medicínskoprávních sporech*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 17-19

¹³⁰ VALUŠ, Antonín. *Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní péče*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 162

¹³¹ HOLČAPEK, Tomáš. *Dokazování v medicínskoprávních sporech*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 102

¹³² VALUŠ, Antonín. *Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní péče*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 164

¹³³ nálezu Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2020, sp. zn. I. ÚS 3937/18 (N 77/2020 SbNU 99/2020)

důkazního břemene v medicínskoprávních sporech a judikoval že „že stojí-li v medicínském sporu na jedné straně pacient tvrdící, že mu protiprávním jednáním poskytovatele zdravotních služeb vznikla újma, a na straně druhé poskytovatel zdravotních služeb, který porušil svou povinnost vést řádně zdravotnickou dokumentaci pacienta, jsou důkazní možnosti procesních stran reálně nerovnovážné. V takovém případě je soud povinen zvážit obrácení důkazního břemene ohledně prokazování (ne)splnění některého z předpokladů odpovědnosti za újmu (nejčastěji existence protiprávního jednání - postupu non lege artis).¹³⁴

Pro doplnění lze uvést konkrétní případ spočívající v zanedbání řádné lékařské péče ze strany lékaře, kdy pacient navštívil lékaře s kožním útvarem. Lékař diagnostikoval tento útvar jako nezhoubný, přičemž později se ukázalo, že se jedná o nádorové onemocnění, které si vyžádalo rozsáhlejší léčbu. Pacient proto žaloval lékaře na odčinění újmy na zdraví za nedbalý lékařský postup, neboť pokud by lékař útvar histopatologicky vyšetřil, mohlo být onemocnění časněji odhaleno a léčba by byla méně invazivní. Okresní soud žalobu zamítl s odůvodněním, že neexistuje záznam o přesném popisu útvaru žalobce z rozhodné doby zákroku žalovaného. Soud uvedl, že i když je zdravotnická dokumentace žalovaného strohá a neobsahuje popis útvaru, nejedná se o pochybení způsobilé založit nárok. Na základě uvedených zjištění soud uzavřel, že stěžovatel jako žalobce neunesl důkazní břemeno k tvrzení, že lékař postupoval non lege artis, tj. neposkytl stěžovateli zdravotní péči na náležité odborné úrovni. Odvolání i dovolání také neobstála, proto pacient podal ústavní stížnost. Ústavní soud argumentoval povinností řádného vedení zdravotnické dokumentace a s tím spojenou možností přenesení důkazního břemene v medicínskoprávních sporech. Judikoval proto, že bylo důvodné, aby soudy obrátily důkazní břemeno, neboť lékař nemůže ze svého pochybení ohledně vedení řádné zdravotnické dokumentace fakticky těžít. Ústavní stížnosti bylo vyhověno a napadaná rozhodnutí byla zrušena.¹³⁵

¹³⁴ náleží Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 14/17 (N 84/2018 SbNU 89/2018)

¹³⁵ náleží Ústavního soudu ze dne 28. 6. 2022, sp. zn. I. ÚS 1785/21 (nalus.usoud.cz)

4 Závěr

Poznání úplné a skutečné pravdy v kontradiktorním sporném řízení, kdy procesní strany stojí v protichůdném postavení a každá usiluje především o uplatnění svého nároku a vítězství ve sporu, se může zdát spíše nesplnitelným ideálem. Kontradiktorní povaha soudního řízení staví účastníky do pozice, kdy je každý z nich motivován prezentovat své argumenty v co nejlepším světle a současně oslabovat pozici protistrany, proto se ze zjištění úplné pravdy stává náročný úkol. Nelze ovšem zapomínat na to, že zjištění úplného a pravdivého skutkového stavu je jednou z hlavních funkcí civilního soudního řízení. Pokud se soudy z důvodu přepjatého formalismu v souvislosti s uplatňováním obecných procesních pravidel nezabývají podrobným zjištěním skutkového stavu, porušují tím základní zásady civilního soudního řízení. Myslím si, že soudní praxe se stále převážně přiklání k obecným pravidlům o uplatňování procesních povinností a břemen, přičemž je ale nutné více zkoumat okolnosti konkrétních případů, neboť právě okolnosti konkrétních případů jsou nejvýznamnější pro pravdivé zjištění skutkového stavu a spravedlivost rozhodnutí. Jelikož kompenzace informačního deficitu představuje jakési odchylky od uplatnění obecných pravidel o procesních povinnostech a břemenech, soudy se k řešení informačního deficitu stále staví odměřeně. Informační deficit ovšem nelze přehlížet, a proto nelze podpořit koncepci civilního procesu, která se jím více nezabývá.

Ze samotného jádra práce je patrné, že ustálená soudní praxe se informačním deficitem podrobněji nezabývá a využívá pouze institut vysvětlovací povinnosti strany nezátížené důkazním břemenem. Soudní praxe vychází především z tvrzení a závěrů prof. Macura a jeho publikací. Názory prof. Macura a závěry judikatury jsou proto prakticky totožné. Toto lze přisuzovat zejména tomu, že neexistuje více českých procesualistů, kteří by se problematikou informačního deficitu detailněji zabývali. Je faktem, že z toho důvodu jsou i hlavním zdrojem této diplomové práce právě publikace prof. Macura, který podává opravdu rozsáhlý výklad. Další teoretické zdroje o problematice informačního deficitu, které jsou častokrát velmi omezené, lze bohužel najít pouze ojediněle. Tento nedostatek teoretických zdrojů je dle mého názoru důsledkem vyčerpávajícího teoretického pojednání prof. Macura. Jeho závěry jsou natolik přesvědčivé, že v jisté míře omezují prostor pro alternativní interpretace tématu. Myslím si proto, že do budoucna by si problematika informačního deficitu zasloužila mnohem více aktuální pozornosti jak v teorii, tak praxi.

Na základě provedené analýzy lze konstatovat, že informační deficit v civilním soudním řízení představuje určitý procesní problém, v jehož důsledku může být ohrožena rovnost účastníků, pravdivé zjištění skutkového stavu i spravedlivost konečného rozhodnutí. Cílem

práce bylo zejména zhodnotit aplikaci jednotlivých metod řešení informačního deficitu a jejich dopad na strany sporu. Podrobnějším zkoumáním jednotlivých metod řešení bylo možné dostat odpovědím na předem stanovené výzkumné otázky.

Zastávám názor, že není přípustné, aby neunesení důkazního břemene z důvodu informačního deficitu strany tímto břemenem zatížené založilo výhodu ve sporu protistraně nezatížené důkazním břemenem, která potřebnými informacemi disponuje. V případě, kdy strana zatížená procesními břemeny nemá reálnou možnost získat potřebné skutkové informace, přičemž těmito informacemi disponuje protistrana či je dokonce úmyslně zadržuje, je nutné ji v zájmu zachování rovnosti procesních stran poskytnout součinnost k překonání informačního deficitu. Soudy by měly proto přistoupit k aplikaci některé z metod jeho řešení. Myslím si, že není přípustné, aby některá ze stran sporu profitovala z nespravedlivé výhody pramenící ze svévolného zadržování skutkových informací potřebných k rozhodnutí, které nelze zjistit jinak než jejím prostřednictvím. S tím úzce souvisí závěr, že v případech informačního deficitu a jeho řešení do jisté míry převažuje potřeba pravdivého zjištění skutkového stavu nad zájmem strany nezatížené důkazním břemenem, která vysvětlovací povinností může zhoršit své procesní postavení. V těchto případech by totiž právo procesní strany nezatížené procesními břemeny na neposkytování tvrzení či důkazů proti sobě samé mělo ustoupit v zájmu zjištění pravdivého a úplného skutkového stavu. Pokud jde o otázku obrácení důkazního břemene je přípustné, aby při řešení informačního deficitu s ohledem na spravedlivý soudní proces bylo důkazní břemeno obráceno. Ustálená praxe Ústavního soudu judikovala, že je možné přistoupit k obrácení důkazního břemene v zájmu zachování rovnosti účastníků řízení. Tento postup se nejčastěji uplatňuje při tzv. *medicínskoprávních sporech*, ovšem nevidím důvod, proč by se tento postup nemohl aplikovat i v jiných typových případech.

Závěrem si dovoluji znovu podotknout, že nesouhlasím s koncepcí civilního procesu, která se problematikou informačního deficitu podrobněji nezabývá. Informační deficit stále čteněji proniká do mnohých oblastí soukromého, ale i veřejného práva. Jako adekvátní řešení se mi proto jeví zakotvení této problematiky v občanském řádu soudním. Informační deficit a možné způsoby jeho řešení by mohly být upraveny v části třetí, hlavě druhé občanského soudního řádu v souvislosti s procesním dokazováním. Zakotvení této problematiky v procesním předpisu by dle mého názoru mohlo napomoci rovnosti stran řízení v oblasti přednesů skutkového stavu. Tato úprava by také mohla pevně stanovit, jakým způsobem může soud do zjištění skutkového stavu zasahovat. V procesním předpise by dle mého názoru měla být stanovena také sankce za nesplnění institutů vyšetřovacího důkazu a vysvětlovací povinnosti a její dopad na účastníky řízení, neboť je nezbytné, aby byla zajištěna jejich právní

jistota. V neposlední řadě by tímto mohlo být zajištěno dosažení vyšší míry spravedlnosti v řízení, naplnění práva na spravedlivý proces a minimalizováno riziko, že by jedna strana utrpěla neúspěch ve sporu v důsledku nedostatku informací nebo důkazů, které má k dispozici protistrana a úmyslně je zadržuje pouze ve své dispozici.

Seznam použitých zdrojů

Monografie:

- 1) MACUR, Josef. *Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1984, 177 s.
- 2) MACUR, Josef. *Důkazní břemeno v civilním soudním řízení*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, 172 s
- 3) MACUR, Josef. *Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000, 253 s.
- 4) MACUR, Josef. *Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 162 s
- 5) MACUR, Josef. *Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 219 s.
- 6) SVOBODA, Karel. *Dokazování*. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, 392 s.
- 7) ŠÍNOVÁ, Renáta, HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, 502 s.
- 8) ŠÍNOVÁ, Renáta, PETROV KŘIVÁČKOVÁ, Jana a kol. *Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 379 s.
- 9) LAVICKÝ, Petr. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, 272 s.
- 10) VALUŠ, Antonín. *Civilní spory mezi lékařem a pacientem při poskytování zdravotní péče*. 1. vydání. Praha: Leges, 2014, 240 s.
- 11) HOLČAPEK, Tomáš. *Dokazování v medicínskoprávních sporech*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2011, 212 s.

Komentářová literatura:

- 1) DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, 1108 s.
- 2) LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2016, 1088 s.
- 3) SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. 2. vydání*. Praha: C.H. Beck, 2017, 1632 s.
- 4) SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář [online databáze]*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2022, (2. aktualizace). Dostupné z: databáze beck-online.cz.

- 5) PŘIDAL, Ondřej. § 104 [Nedostatky podmínky řízení]. In: SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář* [online databáze]. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, (2. aktualizace, 2023). Dostupné z: databáze beck-online.cz.
- 6) PODANÝ, Jan. § 43 [Odstranění vad podání]. In: SVOBODA, Karel a kol. *Občanský soudní řád. Komentář* [online databáze]. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, (2. aktualizace, 2023). Dostupné z: databáze beck-online.cz.

Články v odborném časopisu:

- 1) LAVICKÝ, Petr, DVOŘÁK, Bohumil. Pro futuro. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 5, s. 153 an.
- 2) MACUR, Josef. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 5, s. 200–205
- 3) MACUR, Josef. K problematice určitosti důkazních návrhů v civilním soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 2000, roč. 7, č. 4, s. 19-31
- 4) MACUR, Josef. Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu věci v civilním soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 1999, roč. 6, č. 2, s. 10-21
- 5) MACUR, Josef. Vyšetřovací důkaz v civilním soudním řízení. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 46 an.
- 6) MACUR, Josef. Břemeno substancování v civilním soudním řízení. *Bulletin advokacie*, 1999, roč. 6, č. 6-7, s. 7-19

Právní předpisy:

- 1) aktuální znění: Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- 2) aktuální znění: Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- 3) aktuální znění: Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.
- 4) aktuální znění: Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Soudní rozhodnutí:

- 1) usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2016, sp. zn. 23 Cdo 1711/2016 (www.nsoud.cz)
- 2) usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 8. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2675/2006 (SR č. 1/2008)

- 3) usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2005, sp. zn. 28 Cdo 1193/2004 (C 3475 - Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 3/2007)
- 4) usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 12. 2014, sp. zn. 30 Cdo 1542/2014 (www.nsoud.cz)
- 5) usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2014, sp. zn. 30 Cdo 2822/2013 (www.nsoud.cz)
- 6) rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2011, sp. zn. 22 Cdo 883/2010 (C 10697 – Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 16/2012)
- 7) rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2014, sp. zn. 22 Cdo 2851/2013 (C 13597 – Soubor civilních rozhodnutí a stanovisek NS, 24/2014)
- 8) rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 22 Cdo 4925/2016 (C 16380 – Soubor rozhodnutí a stanovisek NS, 3/2018)
- 9) rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. listopadu 2017, sp. zn. 30 Cdo 698/2017 (C 17060 – Soubor rozhodnutí a stanovisek NS, 3/2019)
- 10) rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 2020, sp. zn. 27 Cdo 2564/2019 (www.nsoud.cz)
- 11) nález Ústavního soudu ze dne 25. 8. 2005, sp. zn. IV. ÚS 281/2004 (N 165/2005 SbNU 38/2005)
- 12) nález Ústavního soudu ze dne 2. 12. 2019, sp. zn. II. ÚS 14/18 (N 201/2019 SbNU 97/2019)
- 13) nález Ústavního soudu ze dne 23. 9. 2005, sp. zn. III. ÚS 359/05 (N 22/2005 SbNU 38/2005)
- 14) nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2008, sp. zn. I. ÚS 987/07 (N 42/2008 SbNU 48/2008)
- 15) nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 14/17 (N 84/2018 SbNU 89/2018)
- 16) nález Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2020, sp. zn. I. ÚS 3937/18 (N 77/2020 SbNU 99/2020)
- 17) nález Ústavního soudu ze dne 28. 6. 2022, sp. zn. I. ÚS 1785/21 (nalus.usoud.cz)
- 18) usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 10. 2023, sp. zn. 14 Cmo 109/2023 (Výběr rozhodnutí vrchních soudů)

Internetové zdroje:

- 1) Matzner, Jiří. Dokazování v civilním řízení a obrácení důkazního břemene. [online]. pravni prostor.cz, 25. 7. 2018 [cit. 5. 3. 2024]. Dostupné z: <https://www.pravni prostor.cz/clanky/procesni-pravo/ht-dokazovani-v-civilnim-řízení-a-obraceni-dukazniho-bremene>